بۆ ئەمریکا پشتیوانی لە ڕۆژاڤا دەکات؟ ... شەرکۆ کرمانج

دوای سەردانەکەی سەرۆکی تورکیا، ڕەجەب تەیب ئەردۆگان، بۆ ئەمریکاو دیداری لەگەڵ دۆناڵد ترەمپ وا دەردەکەوێت کە ئەردۆگان لەم سەردانەکەیدا ئەو شتانەی دەستنەکەوتبێت کە هەوڵی بۆ دەدان، لەوانە: بڕینی یارمەتییەکان لە پەیەدەو کوردانی ڕۆژاڤاو دانانیان وەک تیرۆریست؛ لەگەڵ ڕادەستکردنی فەتحوڵا گولەن، پیاوە دیندارە موسڵمانە تورکەکەی نیشتەجێ لە ئەمریکا، کە ئەردۆگان بە عەقڵی پشت کودەتاکەی تەموزی ٢٠١٦ ی ناساندوە.
لە پرێس کۆنفرانسەکەی کۆشکی سپی ئەردۆگان هەر قەوانە کۆنەکەی لێدەدا ئەویش کە خۆی لەوەدا دەدیتەوە کە پەیەدە بەچکەی پەکەکەیەو جیاوازییەک لە نێوانیاندا نییەو شەڕی تیرۆر (داعش) بەپشتیوانیکردن لە گروپێکی تیرۆریستی (پەیەدە) ناکرێت.

هەر لەوەدا، ترەمپ باسی لە گرنگی پەیوەندییەکانی نێوان تورکیاو ئەمریکا کردو گرنگی هاوکارییکردنی هەردوو وڵاتی خستەڕوو بۆ سەرکەوتن بەسەر تیرۆر. بەڵام ئەردۆگان گوێی لەوە نەبوو کە بۆی چووبوو ئەویش پشتکردن لە پەیەدەو ڕاگرتنی هاوکارییە سەربازییەکانو دانانیان وەک گروپێکی تیرۆریستی. تاکە شتێک کە ترەمپ گوتبێتیو ئەردۆگان پێیخۆشبووبێت ناوبردنی پەکەکە بوو وەک گروپێکی تیرۆریستی.

پرسیارێک کە لەسەر زاری زۆر کەسە ئەوەیە داخۆ ئەمریکا پشت لە تورکیا دەکات بەڕووکردنی لە پەیەدەو ڕۆژاڤا، بەواتایەکی دیکە ئەمریکا تورک بە کورد دەگۆڕێتەوە. سادەگۆیەکان بە وەڵامی ئەم پرسیارە یەکسەر دەڵێن بەڵێ، ئەوە نییە ئەمریکا مکوڕە لەسەر پشتیوانیکردن لە ڕۆژاڤاو ناردنی چەک بۆ پەیەدەو هێزەکانی سوریای دیموکرات. تێگەیشتن بەمشێوەیە لە سیاسەتی وڵاتان بەگشتیو ئەمریکا بەتایبەتی، کە ئێستاکانە تاکە گەورە زلهێزی دنیایە، ناحاڵیبوونە لە چۆنییەتی سیاسەتکردنو سیاسەت داڕشتن لەوەی بە سیاسەتی دەرەوەی دەوڵەتان ناسراوە.

ئەمریکا نە کورد بە تورک دەگۆڕێتەوەو نە تورک بە کورد. ئەمریکا لە ناوچەکە سیاسەت دەکات لە پێناو بەدیهێنانی ستراتیجیەتە گشتییەکانی لە ناوچەکەو لە ناوبردنی داعش کە بەشێکە لەو

ستراتیجیەتە. بۆیە کاتێک کە ئەمریکا هێزەکانی سوریای دیموکرات پەرچەک دەکات بە دژایەتیکردنی تورکیا ئەم کارە ناکات. ئەمریکا لە گرنگیی پێگەی ستراتیجی تورکیا گەیشتوەو حەزناکات کە تورکیا بخاتە بەرەی ئەوانی دیکە کە لەم قۆناغەو لەم ناوچەیە بەرەی ڕوسیاو ئێرانە، کە بە بەرەی نەیارانی ئەمریکا ناسراون. بۆیە ئەمریکا هیچ کاتێک نایەوێت تورکیا زویربکات بەڵام لەوانەیە لەناچارییا سیاسەتەکانی ئەمریکا ببن بەمایەی ڕەنجانو تووڕەبوونی تورکیا.

باشە ئەگەر ئەمریکا گرنگییو پێگەی تورکیا درکدەکاتو نایەوێت زویربکات ئەی بۆ ئامادەنییە کە پشت لە کوردانی ڕۆژاڤا بکات، کە خواستی یەکەمی تورکیایە بە درێژدان بە پەیوەندییە دووقۆڵییەکانی ئەو دوو وڵاتە؟
لێرە هەوڵدەدەین وەڵامی ئەم پرسیارە بدەینەوە. هۆکاری پشتیوانی ئەمریکییەکان لە ڕۆژاڤا زۆرن بەڵام دەکرێت لێرە لەسەر گرنگترینیان هەڵوەستە بکەین:
یەکەم، ئەمریکا ساڵانێک پشتیوانی لە ئۆپۆزسیۆنی بەناو میانڕەوی سوریا کرد، بە جەیشی حوری سوریشەوە، بەڵام دوای خەرجکردنی نزیکەی نیو ملیار دۆلار هەموو هەوڵەکانی بە فیڕۆچوونو بەشێکی زۆری لەو چەکانەشی کە بەو گروپە میانڕەوەکانی دا گەیشتنە دەست گروپە توندڕەوەکانی وەک داعشو جەبهەی نوسرە. بۆیە ئەمریکا بەدوای بەدیلەکدا دەگەڕا، هێزەکانی پەیەدەو سوریای دیموکرات ئەو بەدیلە چاوەڕوانکراوە بوون.

دووەم، هاوکاریکردنی هاوپەیمانان لە کۆبانیو شەڕڤانەکانی پەیەدە، کە لەژێر کاریگەریی میدیاو ڕای گشتی ڕۆژئاوا ئەنجامدران، سەرەتایەکی چاکبوو بۆ دروستبوونی پەیوەندییەکی ڕاستەقینە کە توانای شەڕڤانە کوردەکانی لە بەرگریکردن لە خۆو شەڕکردن لەگەڵ داعش نیشاندا. ئەمە لە شەڕەکانی دواتر، بەتایبەتی شەڕی مەنبەجو ڕۆژئاوای فورات، زیاتر دەرکەوت. بەکورتییەکەی بە ئەمریکییەکان دەرکەوت کە کوردەکان هێزێکن ئەگەر پشتیوانییان لێبکرێت دەتوانن نەک هەر شەڕی داعش بکەن بەڵکو بەرگریش لە ناوچەکانییان بکەن. ئەزمونی ئەو سەربازە ئەمریکیانەی کە کە ڕاستەوخۆ لەگەڵ شەڕڤانەکان هەبوو کاریگەریی خۆی هەبوو لە سەرنجڕاکێشانی وەزارەتی بەرگری ئەمریکا بە شەڕڤانەکانو سەرکردەکانییان.

سێیەم، ڕاستە ئەمریکییەکان نایانەوێت تورکەکان پەراوێزخەن بەڵام لە قەیرانی سوریا بۆیان دەرکەوت کە تورکەکان لە باشترین حاڵەتدا

هاوپەیمانێکی خراپن چونکە ساڵانێک بوو سنورەکانی خۆیان نەک هەر بەڕووی داعشو گروپە ئیسلامییە توندڕەوەکان دانەخستبوو بەڵکو لە سنورەکانی تورکیا هاوکاری‌و کارئاسانی پێشکەش بە تیرۆریستەکان دەکرا، بەئاشکرا یان بەدزی. کۆنترۆڵکردنی ئەو سنورانە تەنیا بەپشتیوانیکردن لە پەیەدەو هێزەکانی سوریای دیموکرات دەکرا کە بەشی هەرە زۆری ئەو سنورانەیان لە ماوەی چەند ساڵێک لە داعش، هاوسنورەکەی تورکیا، پاککردەوە.

چوارەم، ئەمریکییەکان پێویستییان بە هاوکارێکو هاوپەیمانێک بوو کە پێویستی بە ئەمریکییەکان بێت بەڵام توانای ئەنجامدانی شەڕو بەڕێوەبردنی خەڵکیشی هەبێت لەسەر زەوی سوریا. هاوپەیمانێک کە لە بەرئەوەی پێویستی بە یارمەتی ئەوانە هیچ کاتێک لەژێر فەرمانی ئەوان دەرنەچێت. ڕاستیی ئەم خاڵە لەوکاتە زەقتر دەردەکەوێت کە بارودۆخی کوردانی ڕۆژاڤا ڕەچاوبکەین کە لەلایەکەوە تورکیا، لەلایەک پارتی، لەلایەکی دیکە داعش ئۆپۆزسیۆنی سوریا بە میانڕەو و توندڕەوە تادەگات بەشار ئەسەد دەوردراوە کە بەئاشکراو بەدزی دژایەتی پەیەدەو کوردانی ڕۆژاڤاو و هێزەکانی سوریای دیموکرات دەکەن. بەکورتی وەک چۆن ئەمریکا کەسی نییە لەسەر زەوی شەڕی بۆ بکات کوردەکانی ڕۆژاڤاش کەسیان نییە کە هانای بۆ ببەن‌و یارمەتیان بدات. لەئاکامدا هەردووکیان بوون بە تەواوکەری یەکدی.

چوارەم، تورکیا هەر لەسەرەتای قەیرانی سوریاو پێش ئەویش خەونی بە درێژکردنەوەی قوڵایی ستراتیجی خۆی دەدیت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەئاراستەی کەنداوی عەرەبی، هاتنی بۆ ناو سوریا لەم ئامانجەی نزیکدەکردەوە. ئەمریکا ئەم پەلئاوێشتنەی تورکیای پێ باش نییە. ئەمەش کاتێک زەقتر دەردەکەوێت ئەگەر ڕەچاوی ئەوە بکەین کە تورکیا لە ٢٠٠٢ ـــەوە حکـومەتێکی ئیسلامیی-سـوننیی ڕابەرایەتـی دەکـات‌و لەهەوڵی زیندوکردنەوەی خەونە ئیمپراتۆرییە عوسمانییەکانە لەسەر بنەمای دین‌و مەزهەبی سوننە. پشتیوانیکردن لە ڕۆژاڤا بەشێکە لە ستراتیجیەتی ئەمریکا بۆ لەباربردنی ئەو خەونەی تورکیا.

پێنجەم، لە ناوەڕاستی ٢٠١٥ دا پـاش ئەوەی ئەمریکـا باسـی لە چارەسەری سیاسی کرد بۆ کێشەی سوریا، کە هاتنی ڕوسیای بە ناو هاوکێشەکانی سوریا بەچڕی بەدوای خۆیدا هێنا، کە دواتر باڵادەستی ئێرانی نەک هەر لە سوریا بەڵکو تەواوی ناوچەکە لێکەوتەوە. ئەمانە هەمـــووی وای لە ئەمریکا کــرد کە پێیــوا بێت ئەگەر پشتیــوانی لە کوردەکان نەکات‌و لەڕێگەی ئەوانەوە بازوی خۆی‌و ناوچەکانی ژێردەستی تاکە هاوپەیمانە ساواکەی بەهێزنەکات ئەوە سوریا لە دواڕۆژێکی

نزیکدا بە تەواوی دەکەوێتە ژێر ڕکێفی ڕوسەکان لەلایەکەوە ئێرانییەکانو هاوپەیمانەکانی (وەک ئەسەد و حیزبوڵا) لەلایەکی دیکە. بەکورتیو بەکوردی ئەمریکا پشتیوانی لەڕۆژاڤاو هێزەکانی سوریای دیموکرات دەکات بۆ بەرگریکردنو ڕێگریکردن لە زیاتر تەشەنەکردنی ڕۆڵی ئێران لە سوریاو لە ناوچەکە.

شەشەم، دوای شڵەژانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لەئاکامی ئەوەی بە “بەهاری عەرەبی” ناسراوە ئەمریکییەکان بەگشتیو ترەمپ بەتایبەتی بەدوای بکەری سەقامگیریکەردا دەگەڕێن لەناوچەکە. کوردانی ڕۆژاڤا سەلماندویانە نەک هەر سەقامگیری ناوچەکانیان دەتوانن ڕابگرنو بپارێزن بەڵکو ئەو ناوچانەش کە وەک ناوچەی ناکوردی دانراون تائێستا کێشەیەکی وایان تێدا سەریهەڵنەداوە کە ببێتە مایەی نیگەرانی ئەمریکییەکان. بۆ ئەمریکییەکان پرسی سەقامگیریی پێش دیموکراسی دێت. لەڕاستیشدا هەروایە چونکە توێژینەوەکانو ئەزمونی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست پێماندەڵێت کە هەرێمو وڵاتە ناسەقامگیرەکان ژینگەیەکی چاکن بۆ بەرهەمهێنانی تیرۆریزمو تیرۆریستان. ئەمەش لە بەرژەوەندی ئەمریکادا نییە. بۆیە ئەمریکا پێیوایە کاتێک کە پشتیوانی لە ڕۆژاڤا دەکات پشتیوانی لەو ئەزمونە سەقامگیرە دەکات کە بەخۆی بەرگری لەخۆی دەکات لەدژی سەرهەڵدانو تەشەنەی بیری توندوتیژیو تیرۆریزم.

حەفتەم، سەرکەوتنی ئەزمونی ڕۆژاڤا لە ڕێزگرتنی فرەیی دینیو نەتەوەیی، ئەگەر ڕێژەیش بێت، لەو ناوچانەی کە بەڕێوەیان دەبەن لەگەڵ تەبەنیکردنی سەکولاریزم وەک بنەمایەک بۆ یاسادانانو ڕێزگرتن لە مافەکانی ژنان بەدڵنیاییەوە کاریگەریان هەبووە لە نزیکبوونەوەی کوردو ئەمریکییەکان بەڵام پێموانییە بە بوونی ئەو هۆکارانەی لەسەرەوە ئاماژەمانپێکردن پەیوەندییەکان بەو ئاستە دەگەیشتن کە ئێستا پێیگەیشتون.
ئەم هۆکارانە بەگشتی پێماندەڵێن کە پشتیوانیکردن لە ڕۆژاڤا، پەیەدەو هێزەکانی سوریای دیموکرات، ئەوەندەی پەیوەندی بەیەکگرتنەوەو یەکنەگرتنەوەی بەرژەوەندیو ئامانجو ستراتیجییەکانی بکەر (actor) ـەکانە ئەوەندە پەیوەندی بە ئەخلاقو ئایدیۆلۆجیاوە نییە.

ئەگەر پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان لەسەر ئایدیۆلۆجیا دامەزرابان هیچ کاتێک هێزێکی چەپڕەوی ژینگەپارێزیی ئینتەرناشناڵیستی وەک پەیەدە لەگەڵ ئەمریکای بازاڕی ئازادو دیموکراسخوازی سەردەمی باراک ئۆباما، یان ئەمریکای ناسیونالیستی ئابوریو کۆنزەرڤەتیڤی

سەردەمی دۆناڵد ترەمپ، لێکنزیک نەدەبوونەوە. ئەخلاقو مافەکانی مرۆڤو بەها دیموکراسییەکان لێرەو لەوێ قسەیان لەسەر دەکرێت لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان، لەوانەشە جارجار کاریگەریان لەسەر سیاسەتی دەرەوەی وڵاتێک یان بکەرێک هەبێت، بەڵام بەگشتیی پرسو بەها یەکلاکەرەوە نین، ئەوەی یەکلاکەرەوەیە هاوئامانجیو هاوبەرژەوەندیو هاوستراتیجییە. بۆیە کوردو کوردستانیان چ لە ڕۆژاڤا چ لە هەر شوێنێکی دنیا بن دەبێت لەو ڕاستییە بگەنو لەسەر ئەم بنەمایانە لە پرسی پەیوەندییەکانیان لەگەڵ ئەمریکا یان هەر وڵاتێکی دیکەی دنیا نزیکببنەوە.

هەڵبژاردنی فەڕەنسا، دەنگی نا بەدژی راسیزم سەرکەوت

عەبدوڵا مەحمود

دەورەی دووەمی هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتی فەڕەنسا بە دەرچوونی ئیمانوێل ماکرۆن، کۆتایی هات. دەرچوونی ئیمانوێل لەم هەڵبژاردنەدا، بەمانای سەرکەوتنی کاندیکی باش بەسەر یەکێکی خراپدا نییە، وە بەمانای سەرکەوتنی چەپ و بەسەر راستدا لێک نادرێتەوە. دەرنەچوونی راستی پەڕگیر و ڕوهەڵماراوی فاشیست لە فەڕەنسا و لە جێگایدا دەرچوونی لیبرال و راستێکی نەرمی شاراوە تا ئەو ئاستەی نەیارەکانی بەچەپ ناوزەندی بکەن ناتوانێت هیچ ئومێدێکی باشی بۆ هاوڵاتیانی فەڕەنسا لەسەر هەڵبهێنجرێت. ئەوەی لەو پرۆسەیدا و لەم هەڵبژاردنەدا جێگای لێرامان و هەڵوەستەیە، مامەڵە و دیدی هاوڵاتیانی فەڕەنسایە. خەڵکی فەڕەنسا لەدۆخێکدا چوونە بەردەم سندوقەکانی دەنگدان، کە کەشی زاڵ بەسەر کۆمەڵگای ئەم سەردەمەدا، سەر راستکرانەوەی راسیزم و فاشیزم و پەرەگرتنی دوبارەی بزوتنەوە و رەوتە راستەکان و زاڵکردنی کەشی راسیستییە بەسەر کۆمەڵگادا. پۆستمۆدێرنیزم کە پایەکی بەهێزی راسیزم خوڵقێنی ئەم سەردەمەیە، هاوکات پایەکی بەهێزی سەرهەڵدانی داعشیزم و رەوتگەلی ئیسلامی نامۆن بەئینسان. ئەم رەوتە ئیسلامیانە نەک هەر بیانو

پاساو دەبەخشنە راسیزم، بەڵکو بەکردەوە کۆمەك دەکەن بە راسیزم.

بەیە مەدی دژە پەنابەری، دژە خاریجی، پەیداگرتنەوە لەسەر مەزنەتی ناسنامەی میللی ونەتەوەیی و ئیتنیکی، گەرانەوە بە رابردووی بە پەنابەری، کەشی زالەی دنیای ژێر سایەی نیزامی سەرمایەداری ئەم چەرخەیە. چەرخی بەیەکدادانی تیرۆریزمی دەوڵەتی و نێودەوڵەتی لەگەڵ تیرۆریزمی ئیسلامی و رەوتەکانی بە پشتیوانی ئاشکرای خودی دەوڵەت و تیرۆریزمی دەوڵەتی، یەکێک لە ترساناکترین دۆخەکانی کۆمەڵگەی ئەم سەردەمەیە بەسەر ئینسان و مافە جیهانداگرەکانی ئینسان و پێوانەو مافە فەردی و مەدەنییەکان. لە دڵی هەلومەرجێکی ئاوادا، چاوخشاندن بەسەر هەڵبژاردنەکانی فەرەنساندا و ئاکامێک کە بەدوای خۆیدا هێنای راستییەکی گرنگ و پڕ بەها نیشان دەدات. هاوڵاتیانی فەرەنسا بە دەنگ نەدانیان بە راستی پەڕگیرو ئاشکراو بەپەردە، نایەکی گەورەیان وت، بەراسیزم و کەشی زالەی راستی لە دنیایی ئەم سەردەمەدا.

بەداربوونەوەیەکی ئاشکرای کۆمەڵگای فەرەنسایان، بە دنیای ئەم سەردەمە راگەیاندا. ئەمەش ئاکامی ئەوەیە کە زوربەی زۆری خەڵکی فەرەنسا، نەک نەبوونەتە قوربانی کەشی راسیزمی دنیا کە ترامپ و تیز مەی و… لەخۆی هێنایە دەرەوە، بەڵکو کاردانەوەیەکی ئاشکرایان بەروویدا نیشاندا. دیارە هێشتا ناکرێت مەترسی راست و مەترسی زالبوونی زیاتری راسیزم، نادیدە بگیرێت، بەڵام ناشکرێت ئەم دەنگی نایەی هاوڵاتیانی فەرەنسا بە دژی راسیزم و کەشی راسیستیدا، نادیدە و کەم بایەخ بخوێندرێتەوە. ئیمانوێل ماکرۆن بەیە دەنگی هێنا، چونکە راسیزمی فەرمی و بانگەشەی فەرمی راسیستی وەڵامی نای وەرگرتەوە. بانگەشەکانی ئیمانوێل، بە بەیەکسان چاو تەماشاکردنی هاوڵاتیان.

پاشەکەوتی ٦٠ ملیارد یۆرۆیی و گەرانەوەی بە خەزێنەی دەوڵەت. هێشتنەوەی فەرەنسا لە ناو یەکێتی ئەوروپا، بەڵێن دان بە زامنکردنی هەلی کار بە ئەردوی بێکاران، پەیداگرتنەوە لەسەر درێژەدان بەجەنگی دژە تیرۆر… لەگەڵ ئەوەدا بە کاریگەر نەبوون لەسەر ئاکامی هەڵبژاردنەکە، بەڵام هێشتا هەموو ئەوانە لەچاو بەداربوونەوەی هاوڵاتیان فەرەنسا، بەرامبەر بە مەترسییەکانی راسیزم، زۆر لەخوارترن. لەدوای کارەساتی ١١ سێبتەمبەری ٢٠١١ وە، فەرەنسا لە ئەوروپادا گەورەترین قوربانی دەستی تیرۆریزمی ئیسلامییە. خوێن لەوکۆمەڵگەیە دەچۆرێت و ترس لە کردەوەی تیرۆریستی ساڵێک زیاترە باری نائاسایی داسەپاندووە. خەڵکی فەرەنسا لەم

دەنگدانەدا، نەبوونەتە قوربانی بە گوێ و بە چاو لە ململانێی نێوان باڵەکانی بەرژوازی فەرەنسیدا. نەبوونە خۆراکی رووتی کایەکی دیموکراسی بەژوازی بەتەنها، بەڵکو بە رەتکرنەوەی راسیزمێکی هەوسار پچڕاو پەیامێکی تریان دا بە گوێچکەی کۆمەڵگای ئینسانی ئەم سەردەمەدا. پەیامی پێداگرتنەوە لەسەر بەها ئینسانیەکان، مافی هاوڵاتی بوون. ئەمەش لەدەی هەلومەرجی ئێستادا، وەکو سەرکەوتنی بەرەی وێڵی ئینسان بەدوای ئازادی و مافی هاوڵاتی بوون و پێداگرتنەوە لەسەر مافە جیهانداگرەکانی ئینسان، کە بەرهەمی خەباتی خودی ئینسانە هوشیارو خەباتگێرەکانە، دەکرێت لێی بڕوانرێت.

با بیهێنینە بەرچاو، ئەگەر لە جێگای ئیمانوێل، مارین لوپان لەم هەڵبژاردنەدا دەرچوایە چ مەترسیەک پێشبینی دەکرا بۆ فەرەنساو هاوڵاتیانی و بە تەواوی ئەوروپاش؟ دیارە دۆخەکە بە تەواوی ئاڵوگۆری بەسەردا دەهات. لەلایەکەوە مەدی راسیستی و دژی خاریجی و پەنا بەری رەوتی روولەهەڵکشانی خێرای دەبری، هەروەها دەبووە بلوکێکی بەهێز لە ناودەی ئەوروپادا لەگەڵ هاوتاکەی لە بەریتانیادا، کە بەپەردە نوینەرایەتی راسیزمیان دەکرد و هەڕەشەی دەرچوونی فەرنساش لە یەکێتی ئەوروپا، بەرجەستەتر دەبوو. هەموو ئەمانە پێشبینی ئاڵوگۆری گەورەی لە ئەوروپادا، بەدوای خۆیدا کێش دەکرد. وەڵامی خەڵکی فەرەنسا بە نا وتن بە مارین لوپان، نا وتن بوو بەو ئاڵوگۆڕەی کە بەزیانی خەڵکی فەرەنساو تەواوی ئەوروپادا، دەشکایەوە. بۆیە دەتوانین بڵێین، سەرکەوتن لە هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی فەرەنسادا دەنگی نای خەڵک بوو بە راسیزم و ئالوگۆڕێکی تێکاندەر نەک سەرکەوتنی ئیمانوێڵ.

دیارە هەڵبژاردن، لە ژێر سایەی نیزامی دیلیهێنەری سەرمایەداریدا، هەرگیز چاوەروانی ئاڵوگۆری بنەرەتی و بەرجەستەی بە قازانجی خەڵکی کرێکار لێ چاوەروان ناکرێت. ئاڵوگۆری بنەرەتی بەندە بە هاتنەمەیدانی چینی کرێکار و جەماوەری رێکخراو لە حزبی چینی کرێکارو رێکخراوە جەماوەری و رادیکاڵ و پیشەیی و جەماوەریەکانی خۆیاندا و لەژێر ئاڵا و ئاسۆی سوسیالیزمی کرێکاریدا، بەدژی سەرجەم باڵ و بزوتنەوەی بەرژوازی و نیزامی سەرمایەداری. زەمینەی عەینی بۆ کارێکی ئاوا و دەستبردن بۆ شۆرشی جەماوەری لە خوارەوە لە فەرنسادا ئامادیەی هەیە. ئەوە نەبەردەکە سەرباری دواکەوتنی دەشێت فەرەنسا پێشەنگی لە دەی ئەوروپادا بگرێتەوە دەست.
ئەو کاتە دنیای شارستانی شایستەی هەڵبژارنێکی راستەقینە دەبێت،

کە جەماوەری کرێکاری و بەرهەمهێنی ئەم کۆمەڵگایە، بۆ بەرپاکردنی شۆڕش، دەستیان بۆ بردووە…

ناوەڕاستی ئایار ٢٠١٧
عەبدوڵا مەحمود
www.abdulammahmud.com

تێبینی: ئەم بابەتە لە بۆپێشەوەی ژمارە ٤ بەرواری ١٥ ئایاردا بڵاوکراوەتەوە…www.bopeshawa.net

---

پەتای گەندەڵی و تێکشکانی کۆمەڵگە … شاخەوان سدیق

لە گێڕانەوەکانی ڕۆمانی (پیاوێکی تێکشکاو)دا
“ڕۆمان هونەری ئامادەکردنەوەو هێنانە قسەو ناساندنی مرۆڤە بێدەنگەکانە” (بەختیار عەلی)

بەدرێژای مێژووی هونەری نوسین و گێڕانەوە، وەك سیحری بنیاتنانی پایە گرنگەکانی ئەدەب، دەلاقەی خستنەڕووی ئازارو مەینەتیەکانی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی بووە، زۆر جار ئەوەی مێژوو نەی توانیوە بیڵێت و دەرکی پێنەکردووە، ئەدەب وەك ژانرێکی گرنگ ئەو سپەیسەی پڕکردۆتەوەو بگرە باشتر وێنا گەورەی ڕووداوەکانی گواستۆتەوە، هەرچەندە ئەدەب جیاواز لە مێژووی ڕوداوە واقیعیەکان کۆپی ناکات، بەڵام هەمیشە ئەو بەشانەی ڕوداوەکان دەگوازێتەوە کە لە واقیعدا بە چاو نابینرێن و دیوێکی تریان دەخاتە ڕوو، (کۆڵن وڵسن) دەڵێت” کاریگەری ڕۆمان لەسەر کلتوری مرۆڤایەتی، لە تێکڕای تیۆریەکانی فرۆیدو داروین و مارکس زیاتر بووە” ئەوەش کە وای کردوە (ئەدەب) ئەم گرنگیەی هەبێت، دەست بردن و قسەکردنیەتی بۆ هەموو ئەو بابەتانەی کە ڕاستەوخۆ پەیوەندیان بە ئازارو کێشە گەورەکانی مرۆڤ و کۆمەڵگاوە هەیە، هەر وەك ئەوەی (دیستۆ ڤسکی) لە ڕۆمانی (تاوان و سزا)دا و (جۆرج ئۆروێڵ) لە ڕۆمانی (1984) دا و (گۆستاف فلۆبێر)

لە ڕۆمانی (مادام بۆ قاری)دا، کردویانە. ئەوەش کە من لەم نوسینەدا مەبەستمە لەسەری بوەستم و بدوێم ڕۆمانی (پیاوێکی تێکشکاو)ی نوسەری مەغریبی، (تاهیر بن جەللون)ە، ئەم ڕۆمانەش، هاوشێوەی زۆرێك لە تێکستەکانی تری دونیا، قسەکردنە لەسەر ترسناکترین دەردی کۆمەڵگا کە ئەویش پەتای (گەندەڵی)ە. ئەم دیاردەیەش یەکێکە لە باوترین دیاردە خراپەکانی مرۆڤ لە زۆرێك لە کۆمەڵگاکاندا، بەتایبەت وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، کە بەهۆیەوە جگە لە هەڵتەکانی کۆمەڵگاو نەمانی سیستم، مرۆڤیشی بەرەو تێکشانی گەورەی جستەیی و ڕۆحی دەبردوە.

نوسەر لە چەند دێڕێکدا.

تاهیر بن جەللون، ساڵی 1944 لە شاری (فاس) لە مغریب لە دایك بووە. ماستەری لە فەلسەفەدا و دکتۆرای لە دەرون پزیشکیدا هەیە. ساڵی 1987 ڕۆمانی (شەوی قەدر)ی بڵاوکردۆتەوەو لەسەری خەڵاتی گۆنگۆری بەدەستهێناوە. ئەم نوسەرە بە زمانی فەرەنسی دەنوسێت و بەیەکێك لە نووسەرە دیارەکانی پۆست کۆلۆنیالیزمی ئەفریقای باکوور لە قەڵەم دەدرێت. لە دیارترین ڕۆمانەکانی(مناڵی لمەکان، ئەوتاریکیە درەوشاوەیە، کۆچ و پیاوێکی تێکشکاو)ە.

چیرۆکی ڕۆمانەکە:

ڕۆمانی (پیاوێکی تێکشکاو) یەکێکە لە ڕۆمانە گرنگ و دیارەکانی (بن جەللون) و ساڵی 1994 خەڵاتی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستی بەدەستهێناوە. نوسەر خۆی دەڵێت: بیرۆکەی ڕۆمانەکەی لە ڕۆمانی نوسەرێکی (ئەندۆنیزی)ە وە وەرگرتووە، بەناوی (پیرامۆدیا ئاناتا تویر) ئەمەش ڕاستی قسەکەی (میلان کۆندێرا) دەسەلمێنێت کە دەڵێت” هەموو نوسینێکی نوێ، بە شێوەك لە شێوەکان، کاریگەری نوسینێکی پێشوتری لە سەرە” ئەم ڕۆمانە بەزمانێکی جوان و کوردیانەی پاراو لەلایان وەرگێڕی بەتوانا (ئازاد بەرزنجی)ەوە کراوە بە کوردی و ساڵی (2013) چاپی یەکەمی لە دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی سەردەم بڵاوبۆتەوە.

چیرۆکەکە بە کورتی.

موراد کارەکتەری سەرەکی ئەم ڕۆمانە، فەرمانبەرێکی ڕاستگۆو دڵسۆزی حکومەتە، ئەم پیاوە لە ڕێگەی پەیوەندیەوە بە خۆشەویستی، هاوسەرگیری لەگەڵ خانمێکدا دەکات بەناوی- (حەلیمە)وە، کە دواتر کچێکی لێی دەبێت، ئەم خێزانە ئەگەرچی لە سەرەتاوە پێکەوە

بەختەوەرو ئاسودەن، بەڵام هەژاری و دەستکورتی موراد، لە ڕووی داراییەوە ڕێگرە لە بەردەوامبوونی ئەم خۆشبەختیەو، لە دواتردا هۆکارە بۆ هەڵوەشانەوەی خێزانەکەو بەلاڕێدابردنیان لە چەندین ڕووەوە، چونکە موراد نایەوێت ببێتە کەسێکی گەندەڵ، دەیەوێت ژیانێکی ئابڕومەندانە بژی، بەڵام بەرامبەر بەم بیرو باوەڕەی ڕۆژ دوای ڕۆژ ژیانی وێرانتر دەبێت، کە ئەمەش سەرەنجام توشی دابەشبون و کەرتبونی دەکات و بە تێکشکان و ڕوخانی کەسایەتی کۆتای دێت و دەبێتە پیاوێکی تێکشکاو کە لە مرۆڤێکی وەفادارو ڕاستگۆوە، وردەوردە دەبێتە مرۆڤێکی بێمتمانەی گەندەڵ. ئەوەتا لە لاپەڕە (16) ڕۆمانەکە بەم جۆرە نوسەر باس لە شێوازی بڵاو بونەوەی گەندەڵی لە کۆمەڵگادا دەکات.

" دوای ئەوەی موراد سواری تاکسی دەبێت، کابرای تەکسی ئاوڕ دەداتەوەو لە بەرخۆیەوە دەڵێت" دە دانە ساڵە ئەم تەکسیەم کڕیوە، بڕوادەکەیت تا ئێستاش بەرتیل بەو کابرایە دەدەم کە مۆڵەتی شۆفێریەکەی بۆ دەرهێنام" موراد بەهۆی ئەوەی لە یەکێك لە فەرمانگا حکومیەکان وەك برپرس کاردەکات، ڕۆژانە توشی چەندین حاڵەت و دیاردەی بەرتیلخواردن دەبێتەوە، کە تەنها بە واژۆ کردنی لە سەر کتابێك دەتوانێت ژیانی بگۆڕێت، ئەوە تا لە لاپەڕە (24)دا بەم جۆرە باس لە هەڵوێستێکی مۆراد دەکات" (فولان) کە بەڵێندەرێکی بیناسازییە، لە یەکێك لە کافێکانی شاردا سەفتەیەك پارە دەخاتە بەردەم موراد و داوای تەنها یەك واژۆی لێدەکات، ئەو سەفتە پارە هێندە زۆربوو کە موراد دەی توانی " ماتۆڕێك بۆ خۆی و کراسێك بۆ حەلیمەو قاتێك بۆ مناڵەکەی بکڕێت، ئەمە جگە لەوەی کە دەی توانی هەمویان بەرێت بۆ ڕێستۆرانت و ماسی بخۆن، خۆشی جگەرەی ئەمریکی بکێشێت. بەڵام موراد دەڵێت من. (بەرتیل خۆر نیم)و بەتورە بونەوە تفێك دەکاتە سەرزەوی و دەڕوات.

لەم ڕۆمانەدا ئەوەی جێگای نیگەرانیە ئەوەیە، کە لە دواتردا و بەهۆی غدرەکانی کۆمەڵگەوە (موراد)یش دەبێتە یەکێك لە پیاوانی بەرتیل خۆری گەندەڵ، ئەگەرچی هەمیشەش هەست بە تاوان و ئازاری ویژدان دەکات، بەڵام ئەوەی کە ڕوودەدات لە ئەساسدا بەشێك نییە لە کەسایەتی (موراد) بەڵکو ئەوە سیستمی حکومڕانی و ڕەفتاری ئاشکرای پیاوانی حکومەتە کە کەسایەتی ئەم ناچار بەو گۆڕانە گەورەیە لەو دا دەکەن، موراد تەنها قوربانیە، وەك چۆن مرۆڤ لەم جۆرە کۆمەڵگانەدا بون و ژیانی بەگشتی قوربانیەکی گەورەیە. ئەوەتا لە دواجاردا موراد دەڵێت" ئای چەندە سەختە مرۆڤ هێندە ڕووناکبین و

ەوشیار بێت، کە باوەڕی بەهیچ بیانوویەك نەمابێت بۆ خراپەکاری و ناشیرینیەکانی کۆمەڵگاکەی و سەردەمەکەی و ناشیرینی مرۆڤایەتی و ناشیرینی مەرگ، ئاخۆ شەو لەم غەمە قووڵە ڕزگارم دەکات، یان مەرگ دێت و ئەم بارە قورسەی سەر شانم لادەبات.

تەکنیك وەك خاڵی بەهێزی ڕۆمانەکە:

تەکنیك یەکێکە لە ڕەگەزە گرنگەکانی سەرکەوتنی ئەم ڕۆمانە، ئەویش لە ڕێگەی سادە دەربڕین لە گێڕانەوەداو قوڵ دەربڕین لە واتادا، بۆ خۆشی ئەم تێکستە ڕۆمانێکی فرە ڕەهەندی فرە کارەکتەرەو، تێمای سەرەکی چیرۆکەکەی باسکردنە لە دیاردەی هەژاری و خراپی سیستمی حکومڕانی و فراوانی دیاردەی بەرتیلخواردن و بڵاو بونەوەی ڤایرۆسی گەندەڵی لە ناو دامەزگاکانی حکومەتدا، ڕاوی گێڕەرەوەی ڕوداوەکان لەلایان چەند کەسایەتیەکەوە دەگێردرێتەوە، بەڵام جۆرێك لە هاو پەیوەستی لە نێوان گێڕەوەکاندا هەیە، ئەم ڕۆمانە بەشێوەی دیالۆگی کورت و خێراو لە ڕێگەی گرێچنی وردەوە، ڕوداوەکانی پێکەوە بەسراونەتەوە، بەجۆرێك کە نوسەر لە ڕێگەی ئەم جۆرە لە تەکنیکەوە سیحری خۆی لە خوێنەردەکات و وادەکات کە خوێنەر نەتوانێت بە ئاسانی دەست لە خوێندنەوەی تێکستەکەی هەڵگرێت.

پەیوەندی ئەم ڕۆمانە بە دۆخی هەرێمی کوردستانەوە:

هەروەك چۆن نوسەر کە (مەغریب)یەو خۆی دەڵێت گێڕانەوەی چیرۆکەکەم باسکردنە لە واقیعی ژیانی هاوڵاتیانی مەغریب و بیرۆکەی ڕۆمانەکەشی لە ڕۆمانی نوسەرێکی (ئەندۆنیزیەوە) وەرگرتوە، ئاوهاش ئەم ڕۆمانە پەیوەندی ڕاستەخۆی بە شێوەی ژیانی هاوڵاتیانەوە هەیە لە هەرێمی کوردستان، چونکە لە ماوەی (26) ساڵی ڕابردووی حکومڕانی دەسەڵاتی خێڵەکیانەی کوردی، بەهۆی بڵاو بونەوەی فەسادو دیاردەکانی بەتیل خواردن لە دامودەزگانی حکومەتی هەرێمدا، چەندین هاوڵاتی و فەرمانبەری دڵسۆزی ئەم هەرێمە (موراد) ئاسا، کە لە ژیانێکی شەرەفمەندانەی پێش ئینتیما بۆ خاك و نەتەوەدا سەربەرزانە دەژیان ناچار بە تێوەگلان و توشبوون بە ڤایرۆسی گەندەڵی کران و لە ژێرفشاری هەژاریشدا خێزانەکانیان هەڵوەشێنرانەوە. بۆیە بەبۆچوونی من خوێندنەوەی ئەم ڕۆمانە جیاواز لە زۆرێك لە تێکستەکانی کە بۆ ئێمە خوێنەرانی کورد پێویستە، چونکە ئەدەب و گێڕانەوە خاڵی هاوبەشی مرۆڤەکانن و وەك چۆن ئازارەکانیان هاوبەشە، ئاوهاش چیرۆکەکانیان هاوبەشە، بۆیە کاتێك ئەم ڕۆمانە دەخوێنیتەوە، وادەزانیت (تاهیر بن جەللون) کوردەو

ڕۆمانەکەشی بۆ واقیعی ئێستا ئێمە بەکوردی نوسیوە، ئەوتا نوسەر خۆشی دەربارەی ئەم ڕۆمانە دەڵێت" ڕووداوەکانی ئەم ڕۆمانەم لەم ڕۆژگارەدا و لە مەغریبی هاوچەرخدا ڕوودەدەن و دەمەوێت تیایدا ئەوە بڵێم کە وەختێ بەدبەختی ڕوودەکاتە دەروونی ئادەمیزادەکان، ئیتر با هەزاران کیلۆمەتریش لە یەکەوە دووربن و لە بارودۆخی جیاواز و لە ژێر ئاسمانی جیاوازدا بژین، بەڵام ڕاستی هەمان هەواو هەوەس و کەڵکەڵە و فریوی شەیتانی دەبن" دەمەوێت لە دواجاریشدا لە دڵەوە سوپاسی وەرگێڕی بەتوانا (ئازاد بەرزنجی) دەکەم بۆ وەرگێڕانی ئەم بەرهەمە جوان و ناوازەیەو ناساندنی بە خوێنەرانی کتێبخانەی کوردی.

پێش ڕیفراندۆم و پاش ڕیفراندۆم
کامەران چروستانی …

لە ئێستادا پرسی ڕیفراندۆم یەکێک لە گەرمترین باسەکانی هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگای کوردی و وەها چاوەڕوان دەکرێت ئەمساڵ ئەو پرۆسەیە دەنگدانە ئەنجام بدرێت. هاوکات هەروەک هەموو پرسێکی دیکە شەقامی کوردی بووە بە چەند ئاراستە و بۆچوون و لێکدانەوەیەکی جیاواز، کە ئەمەش دیاردەیەکی ئاساییە و بگرە بەشێکە لە ڕۆحی دیموکراسییەکەی کۆمەڵگای کوردیمان.

هەرچەندەک تەفسیر و ڕوونکردنەوە بۆ ئەو پرسە دابنرێت، ڕاستییەک هەیە کە ئەویش ئەوەیە: ئاسانترین هەنگاو بریتییە لە جێبەجێکردنی خودی دەنگدانی ڕیفراندۆمەکە، بەڵام ئەوەی کە لە ئەنجامدانی ئەو ئەو پرۆسەیە گرانتر و ئاڵۆزترە بریتییە لە قۆناغی پێش ڕیفراندۆم و قۆناغی پاش ڕیفراندۆم، هەروەها ئەو پرسیار و پرس و بۆچوونانەی ڕووبەڕووی هەردوو قۆناغەکە دەبنەوە.

وەک واقیعێک لە ئێستادا کۆمەڵگای کوردی بە یەکێک لە قورسترین قۆناغەکانی خۆیدا تێدەپەڕێت، کە جگە لە هەڕەشەی داعش، کە هەڕەشەیەکە بۆ سەرجەم ناوچەکە، بەڵام قەیرانی ئابووری بارێکی گرانی دیکەیە بەسەر شانی کۆمەڵگاوە و لەگەڵ خۆیدا کێشەی دیکەی بۆ

سەرجەم سوچ و کایەکانی ژیانی تاک و کۆمەڵگای هانیوە. هەتا ئێستاش هیچ تروسکاییەک بەدی ناکرێت، ئایا لە ئایندەیەکی دوور یان نزیکدا ئەو قەیرانە بە شێوەیەک لە شێوەکان چارەسەر دەکرێت یان نا.

جگە لەمەش پێکخستنی پەرلەمان، دوورخستنەوەی هەندێک وەزیر لە پۆستەکانیان، سەبەری کێشەی سیاسیی ناوخۆیی نێوان حیزبەکان باڵی بەسەر ژیانی سیاسیی کوردستاندا کێشاوە، نەبوونی هیوایەک بە یەککەوتن و یەکبوونی دەنگی کورد هۆکارێکی دیکەیە، کە تاکی کورد دۆخی سیاسیی ئێستای کوردستان لە چوارچێوەی بەرژەوەندییەکی حیزبی و خزمەتکردنی ئەجیندای دەوڵەتانی دراوسێدا ببینێت، جگە لە دابەشبوونی دەسەڵات بەسەر دوو ناوچەی سەوز و زەرد هەمیشە مرۆڤی کورد دەگێڕنەتەوە بۆ یادەوەرییە ناخۆشەکانی شەڕی براکوژی ساڵانی نەوەدەکان.
بە کورتی و بە کوردی: نە کۆمەڵگا متمانەی بە دەسەڵات و حیزبەکان هەیە، نە حیزبەکانیش لە نێوان خۆیاندا متمانەیان هەیە و ئارەزوویەکی ڕاستەقینە بۆ یەککەوتن و چارەسەرکردنی کێشەکان لە ئارادا بوونی نییە.

لەناو هەموو ئەم قەیران و کێشە ناوخۆییانەدا بەلایەنی کەمەوە پێویستە کەشێکی گونجاو بە تاکی کورد دەستەبەر بکرێت، بۆ ئەوەی کۆمەڵگا بە بەشداربوون و دەنگدان لە گشتپرسییەکەدا هان بدرێت، نەوەک "تاکی کورد" بکرێت بە ئامرازێک بۆ دەنگدانی پرسەکە: واتە ئامانجی پرسەکە دەبێت تاکی کورد بێت، نەک کەرەستەی پرسەکە.
ئەمەش بەگومان کاتێک ڕوو دەدات ئەگەر بەتەوو لە قۆناغی پێش ڕیفراندۆمدا سەرجەم لایەنە پەیوەندیدارەکان "بەئامانجکردنی تاکی کورد" بخەنە سەر زەمینەی واقیع، ئەویش لە ڕێگای چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی، کە باری ژیان و ناخی تاکی کوردیان قورس کردووە.
کاراکردنەوەی پەرلەمان، یەککەوتنی حیزبەکان، یەکخستنی شەقامی کوردی سەرباری جیاوازیی بۆچوونەکان، یەکدەنگیی سەرکردایەتی کوردی، بە نیشتمانیکردنی پرسی ڕیفراندۆم بەشێکن لەو هەنگاوانەی کە پێویستە دەسەڵاتداران، سەرکردە و حیزبەکانی کورد پێش ئەنجامدانی گشتپرسییەکە، چونکە ئەو گێژاوە فرەلایەنییەی کۆمەڵگای کوردی تیایدا دەژی، تەنها تروسکاییەکیش نابەخشێت بە ناخی تاکی کورد بۆ ئایندەیەکی باشتر جا ئەگەر لەناو سنووری دەوڵەتی عێراقیدا بمێنینەوە یاخود ببین بە دەوڵەتێکی سەربەخۆ.

جا ئایا ئەم ڕیفراندۆمە دەکرێت بە پرسێکی نیشتمانی و سەرجەم حیزب و لایەنە سیاسییەکان یەکڕیز بەشداری تێدا دەکەن یان نا؟ ئایا

لایەنە سیاسییەکان بۆ چ ئامانج و مەبەستێکەوە لەو پرۆسەیە دەڕوانن؟ ئایا کوردستان دەبێت بە یەکەم ناوچە لە هەموو جیهاندا، کە ڕیفراندۆم بەبێ بوونی پەرلەمان ئەنجام بدات و لەژێر پەردەی ڕێکەوتنی چەند حیزبێکدا ئەو پرۆسەیە ئەنجام بدرێت؟
ئەگەرەکانی پاش قۆناغی گشتپرسی گەلێکن، چونکە بەر لە هەموو شتێک ناوچەکە بە قۆناغی گۆڕانکارییەکی گەورەی بالانسی هێز و نەخشەی جیۆپۆلیتیکدا دەڕوات. هەر ئەمەش وای کردووە، کە دەرگای هەموو گۆڕانکارییەکان واڵا بێت. بێگومان ئایندەی کورد لە عێراق و سوریاش دەکەونە بەر شاڵاوی ئەگەری ئەم گۆڕانکاریانە. هەموو ئەم ئەگەرانە و هەروەها باری واقیعی سیاسی ئێستای کوردستان چەندین پرسیاری بێ وەڵام لە ناخی تاکی کورددا دروست دەکات.

ئایا ئامانجی ڕاستەقینەی پرۆسەی ڕیفراندۆم چییە؟ ڕاستە لە سیاسەتدا هەموو شتێک بە ئاشکرا ناوترێت و باسی لێوە ناکرێت، بەڵام ئامانجەکانی گشتپرسییەکە هەرچییەک بن، ئەگەرەکان دووانن: دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردی یاخود ڕیفراندۆمەکە وەک کارتێکی فشار لەسەر بەغدا بەکار بهێنرێت. لە ئەگەری یەکەمدا تاکی کورد واقیعی ناتەبایی سیاسیی کوردی، نەبوونی سەروەریی یاسا و کارکردنی حیزبەکانی دەسەڵات لە بەرژەوەندی خۆیاندا دەبینێت. ئەمەش وێناکردنی قۆناغی پاش "دامەزراندنی دەوڵەی کوردی"یان لەلا دروست دەکات، کە جگە لە ئەگەری بەرەو دیکتاتۆربوونی دەسەڵات، ئەگەری سەرهەڵدانی کێشەکی نائارام و ناجێگیر لە کوردستاندا هیچ شتێکی دیکە بەدی نەکەن، ئەگەر بێتوو حیزبە کوردییەکان بە هەمان شێوازی بیرکردنەوە دەسەڵاتی دەوڵەتی کوردی بەڕێوە بەرن. بەڵام ئایا هۆکار و هاندەر چییە بە ئەوەی شێوازی بیرکردنەوە و بەڕێوەبردن بگۆڕن، لە کاتێکدا لە ساڵی ١٩٩١ هەتا ئێستا هەمان کەسایەتییەکان پەتە سەرەکییەکانی یارییە سیاسییەکانی کوردستانیان لە دەستدایە.
ئایا ئەگەری ئەوە هەیە وەکو باشووری سودانمان لێ ڕوو بدات، کە لایەنە ناتەباکانی ئەو کۆمارە نوێیە هەندێک جار پەنا دەبەنە بەر بەرپرسانی سودان بۆ ئەوەی نێوەندگیرییان بۆ بکەن و چارەسەری کێشەکانی نێوانیان بکەن؟
هاوکات تاکی کورد چ ئاسۆیەکی ڕووناک لە دروستبوونی دەوڵەتێکی کوردیدا بەدی بکات، لە کاتێکدا ئەمڕۆ لە چوارچێوەی دەوڵەتی عێراقیدا و لە نەبوونی وەزارەتی بەرگری و دەرەوەدا (لە هەموو دەوڵەتێکدا ئەو دوو وەزارەتە بەشێکی پارەی زۆر لە بوجە ڕادەکێشن) بەڵام حکومەت ناتوانێت نە نیوە موچە و نە چارەکە موچە و نە پارەی خانەنشینان بە شێوەیەکی دروست بدات، ئەی ئەگەر ببین بە دەوڵەت؟

ئەگەر لە ئێستادا بەشێک لە موچەی ئەم بەشە و ئەو بەشەی دامودەزگاکانی حکومەتی کوردی لە بەغدادەوە بێت و ئەگەر پشتیگرییەکی دارایی لە حکومەتی ناوەندییەوە بۆ دابین بکرێت، ئەی دوای دروستبوونی دەوڵەتی کوردی بارودۆخی ئابووریمان بەرەو کوێ دەڕوات؟ لە کاتێکدا لە بەردەوامبوونی ئەم قەیرانە ئابوورییەدا هەناردەکردنی ژێربەژێری تەنکەرە نەوتەکانی بەرپرسان و دەسەڵاتداران هەتا ئەم ساتەش هەر بەردەوامە. لەو گۆشەنیگایەوە تاکی کورد مافی خۆیەتی کە ڕەشبین و بێ هیوا بێت بەرامبەر بە ئایندەی ئابووریی دەوڵەتێکی کوردی سەربەخۆ.

کۆمەڵگای کوردی لە ئێستادا لە قەیرانێکی فرەلایەنەدا دەژی لەژێر سەرکردایەتییەک، کە ٢٦ ساڵە ئەم هەرێمە بەڕێوە دەبات، بەرهەمی ڕێباز و سیاسەت و پلان و پرۆژەی ئەم سەرکردانە لەو قەیرانانەدا بەدی دەکرێت، کە کۆمەڵگای کوردی تیایاندا دەژی. پرسیارەکە ئەوەیە: لە هەمان ئەم کەسایەتییانە و لە هەمان بیروبۆچوون و ڕێبازی ئەم بەڕێزانە تاکی کورد هیوای بە چ باشتربوون و چاکسازییەک هەبێت، کە لە ڕاستیدا هەر خۆیان هۆکاری سەرجەم قەیران و ئەو گەندەڵییانەی کە سەرتاپای هەرێمی گرتۆتەوە؟

خۆ ئەگەر پرۆسەی ڕیفراندۆم تەنها کارتێکی فشار بێت لەسەر بەغدا، ئەوا لێرەشدا هەندێک پرسیار و سەرنج دێنە ئاراوە: ئایا ئەو فشارە لە بەرژەوەندی حیزبیدا بەکار دەهێنرێت یاخود لە بەرژەوەندی نیشتمانیدا؟ سەردانی ئەم دوواییەی شاندی پارتی دیموکراتی کوردستان بۆ بەغدا پەیامێک بوو بۆ سەرجەم لایەنەکان، کە پارتی دیموکراتی کوردستان ئەو لایەنەیە کە هەموو کاتێک دەتوانێت تاکلایەنانە گفتوگۆ لەگەڵ هەر لایەنێکدا بکات و هەر ئەویش خاوەنی ئەو پرۆسەیە و ئەنجام و کاریگەرییەکانەتی، ئەگینا بە لایەنی کەمەوە بۆ گفتوگۆکردن لەگەڵ بەغدادا سەبارەت بەو پرسە نیشتمانییە دەبووایە ئەندامانی یەکێتییان لەگەڵدا بووایە ئەگەر بێتوو ئەو پرسە لە ڕوانگەی ئەوانەوە "نیشتمانی" بێت. سەرهەڵدانی ئەم گومانەش لە مێژووی نوێنەرایەتی و چالاکیی حیزبە کوردییەکانەوە لە بەغدا سەرچاوە دەگرێت، کاتێک ناتەباییەکەی سیاسەتی ناوخۆی کوردستانیان دەگواستەوە ناو بەغدا، جگە لەوەش هەندێک جار حیزبە کوردییەکان لە پێناوی ئەوەی بەشێکی زۆرتر لە شیرینیی کێکەکەی بەغدایان دەست بکەوێت هەنگاوێکی تاکلایەنەیان ناوە، ئەگەرچی لە بەرژەوەندی ڕاستەقینەی کورددا نەبوو بێت.

دامەزراندن و بەڕێوەبردنی دەوڵەتێک زانستە بەر لەوەی دروشمی

بریقەدار بێت، جەبەجێکردنی هەنگاوەکانە بەر لەوەی بازدانێک بێت، پرسەیەکە هەموو تاکەکانی کۆمەڵگای لە ژێرسایەی خۆیدا کۆدەکاتەوە نەک موڕکی لایەنێکی دیاریکراو بێت، هەر بۆیە دەسەڵاتی کوردی، سەرکردە، بەرپرسان و لایەنە کوردییەکان گەلێک ئەرکی نیشتمانییان لەسەر شانە بۆ ئەوەی ئەم پرسە لەناو چوارچێوەیەکی نیشتمانیدا پێناسە بکەن. ئەگینا تاکی کورد لەناو گێژاوی ژینگەیەکی نالەباردا دەخرێتە ناو پرسەیەکەوە، کە ئایندەیەکی نادیار و بێهیوا چاوەڕوانی دەکات.

نزیکبوونەوەی پەیەدە بە ئەمەریکا و پەچەککردنی یەپەگە و هاوپەیمانەکانی جێگای نیگەرانییە:

زاهیر باهیر –لەندەن
13-05/2017

هاوکێشە سەربازیی و سیاسییەکان و دۆستایەتی و نەیارێتی لە نێوانی هێزەکانی ڕۆژاوادا لە بەرانبەر ئەمەریکا و ڕوسیا و تورکیادا بەبەردەوامی لە گۆڕاندایە. دینەمەی ئەم گۆڕانکارییەش زۆر بە کەمی پەیوەندی بە داعش و هێزی ئەوانەوە هەیە ، بەڵکو زیاتر پەیوەستە بە پاوانخوازیی و بەرژەوەندییەکان و مل ملانێ لەسەر دەسەڵات لە نێوانی ئەمەریکا و ڕوسیا و تورکیا و وڵاتانی دیکەی ناوچەکەشەوە.
ئەوەی کە لە ئێستادا دەبینرێت گەیشتنی بە لێشاوی چەکی قورس و سووکە لە لایەن ئەمەریکاوە بە هێزی سوریای دیمۆکرات، کە ئەمەش هۆکاری زۆری هەیە . وێڕای جیاوازی ئەو هۆکارانە، بەڕای من بە ئەمەیەك کە هاریکاریی ڕۆژاوا دەکەین دەبێت ئەمە جێگای نیگەرانییەکی یەکجار زۆرمان بێت ، لەبری شادومانیمان . ئەویش لەبەر ئەم هۆکارانە:

یەکەم: ئەمەریکا لەسەردەمی ئۆبامادا، لە بەرانبەر ڕوسیادا بەرەو لە دەستدانی نفوس و کێشی سیاسی دەبووەوە، کە ئەمەش کارێکی نەشیاوە لە ئەمڕۆدا. چونکە ئەمەریکا هەتا بۆی بکرێت لە هەوڵی ئەوەدایە کە خۆی گەورەی مەیدانەکە بمێنێتەوە ، لەرەشدا بۆ ئەوەی کە ئەو ڕۆڵە بگێڕێت پشتگیرییکردنی هێزە کوردییەکانە لەوە، ئەویش نەك لەبەر بەرژەوەندی کورد ، بەڵکو تەنها خودی خۆی.

دووەم: بە دەستەمۆکردنی هێزە کوردییەکانە و لەدەستدانی شەرعیەتی باشیان و ناوبانگی ئازادیخوازانەیانە کە سەراپای جیهانی پێکردبووەوە . هەروەها ئەمەریکا دەیەوێت کە بیانکاتە هێزێکی ئەساسی لە ئێستادا بۆ بەدەستهێنانی مەبەست و ئاماجەکانی، کە ئەمەش باشترین ڕێگایەکە بۆ ناجەماوەییبوونیان و بێ شەرعیەتکردنیان.

سێیەم: دابەشینی ئەو هێزەیە لە پەکەکە و کەمکردنەوەی هەژموونی پەکەکە لەسەر ڕۆژاوا. ئەمەریکا کار لەسەر بچڕاندنی تەواوی پەیوەندی یەپەگە لەگەڵ پەکەکە دەکات.

چوارەم: دەبێتە هۆی تووندکردنەوەی تورکیا لە کورد و دەستتێوەردانی ڕاستەوخۆ لە ڕۆژاوا هەڕەشەی دەندانەی دیکە بە سەریان و هەروەها بۆ سەر قەندیل و شەنگالیش .

پێنجەم: چەکردنەوەی شەڕەکە و لاوازکردنی هێزە کوردییەکانە هەم بەدانی قوربانی زیاتر و هەمیش بە لەدەستدانی ئەو شەرعیەت و ناوبانگەی کە هەتا ئێستا هەیان بووە . ئەمە جگە لەوەی کە شەڕی داعش و گەورەکردنی قەبارەی هێزی سوریای دیمەکرات، لەلایەکەوە زیاتر دەیانکاتە وابەستەی ئەمەریکا و وڵاتانی ڕۆژاوا لە لایەکی دیکەوە ئامانجی لەناوبردنی داعش دەکاتە ئامانجی سەرەکی، کە ئەمەش لەسەر حسابی بە هێزکردن و پێشنەکەوتنی کەنفیدراسوێنەکان دەبێت. چەندەکیش ئەم هێزە سەرکەوتنی زیاتری سەربازیانە بەدەستبهێنێت و شوێنی زیاتر بگرێت، ئەوەندە زیاتر پێگەی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووریی ، لە ڕۆژاوادا لەدەستدەدات. هەروەها گەورە بوونی قەبارەی هێزی سوریای دیمەکرات و پەیدەدە لەسەر حسابی خۆسەرییەکان و بزوتنەوەی تەقدەمە.
بە گوێرەی ئەوەی کە دەیزانین ژمارەی شەڕکەرانی هێزی سوریای دیمەکرات ٥٠ هەزار کەسە. ئەگەر تەنها لەم ژمارە زۆرە تەنها ١٠ هەزاریان خەریکی کارکردن بوونایە لە کێڵگە کشتیارییەکان و هەرەوەزییەکان و دروستکردنی قوتابخانە و خەستەخانە و خانووبەرە بوونایە، ئێستا ژیان لە ڕۆژاوادا شتێکی دیکە دەبوو.

شەشەم: پاش ئەوەی کە دەرکەوت بزوتنەوەیەکی وەکو ڕۆژاوا لە ناوچەکەدا ڕوینەدا وەکو پشتوپەنایەك بۆیان هەروەها هاریکاریی و کەمەکی نێونەتەوەییش نەگەیشتە ئاستێکی کاریگەر، ئیتر مانەوەی ڕۆژاوا و هێزەکانی بەستراوەتەوە بە مانەوەی داعشەوە . کەی داعش نەما ئەو کاتە سەرەی ڕۆژاوا دێت، یاخود لەو پەڕی باشیدا کورد لە ڕۆژاوادا دەبێت ڕازی بێت بەوەی کە بۆی دیاری دەکرێت ، نەك بەوەی کە خۆی دیاریدەکات، ئەمە نەك هەر لە ڕوی داخوازییەکانەوە بەڵکو لە ڕوی بوونی سیاسیی و پەیوەندی دیبلۆماسیشی لە تەك دەوڵەتانی دەوروبەر بەتایبەت حکومەتی هەرێم و تورکیا و سوریای ئێستاو داهاتووش.

حەوتەم: هەبوونی داعش وەکو هێزێك لەوەدا هاوکێشەیەك دادەنێت بە پێگەی سیاسی و سەربازیی کورد. دوای بەزاندنی داعش لە موسڵ و لە ڕەقە ، وەکو پێشتریش پێشبینیم کردووە لەدانی هێزەکانی ڕۆژاوا و پەکەکە ئەو پەڕی چاوەڕوانکراوە کە ئەمەش ڕەنگە لە کۆتایی مانگی ئاب یاخود ئەیلول- دا ڕووبدات ، لەو بارەشدا ئەگەری هاتنەناوەوەی ڕاستەوخۆی تورکیایە بۆ هاوکاریی پارتی . ئەم شەڕەش ماوەیەکی زۆرە لە لایەن تووركیا و وڵاتانی ناوچەکە و بارزانی و بە ئاگەداری ئەمەریکاو بریتانیا پلانی بۆ کێشراوە و کارەساتیش لەگەڵ خۆیدا دەهێنێت.
هەشتەم: نزیکبوونەوەی پەیەدە و هێزی سوریای دیمۆکرات دەبێتە هۆی تووڕەبوونی ڕوسیا، ئەمەش ڕەنگە سەرنجامەکەی گۆڕانی هەڵوێستی سوریا بێت لەژێر داوای ڕوسیادا، گەر ئێستاش نەبێت ، ڕەنگە لە ئایندەدا. ڕەنگبوایە گەر پەیەدە ئەو نزیکبوونەوەی لە ڕوسیاوە بوایە باشتربوایە چونکە ڕوسیا هاوپەیمانەکی زیاتر متمانە پێکراوە تاکو ئەمەریکا. هەروەها لەوە دەکات کە ئەسەد لە دەسەڵاتدا بمێنێتەوە و زیاتریش گوێ بە ڕوسیا دەگرێت. ئا لەو بارەدا دوای وەستانی شەڕ ئەسەد لەژێر فشاری ڕوسیادا لە ڕۆژاوا دەگەڕا، تاکو ئایندەیەکی باشتری هەبێت ، باشتر لەوەی کە ئەمەریکا و ڕۆژاوا ڕەنگە بۆی دیاریبکەن.
بەڕای من لە دوای جەنگی کۆبانی و ڕزگارکردنی گوندەکانی ئەو دەڤەرە، دەبوایە یەپەگە و یەپەژە هەر لە هەڵوێستی بەرگریی-دا بمانایەتەوە، لە بری هێڕشکاریی. دوای ئەو جەنگە پاڵەوانانە و هاتنەناوەوەی ئەمەریکا و ڕوسیا، شەڕەکە لەشەڕی هێزەکانی ڕۆژاوا و پەیەدە تا ڕادەیەکی زۆر دەرچووە و بووە بە شەڕی ڕوسیاو ئەمەریکاو تورکیا و سوریا. هاوکاتیش پەیەدە دەبوایە باشتر مامەڵەی گۆڕانکارییەکان و هاوکێشەی هێز و بەرژەوەندی ڕۆژاوای بکردایە .

هەروەها دەبوایە پێیدە دەسەڵاتی زیاتری بە تەڤدەم و خۆبەڕێوەبەرییەکان بهێڵایەتەوە تاکو ئەوان بەزۆرینە بڕیار لەسەر شەڕ و ئاشتی بدەن.
ئێستا بە ئاشکرا دەبینین کە سروشت و ئاڕاستە و جەوهەری شەڕەکە گۆڕاوە و بووەتە شەڕی زلهێزەکان و هەندێك لە وڵاتانی ڕۆژاواو حکومەتەکانی ناوچەکە بە هەرەمیشەوە. ئەم شەڕەش شەڕی پاوانخوازیی و بەرژەوەندی سیاسیی و ئابووریی هەموو ئەو لایەنانەیە، نەك کورد لە ڕۆژاوادا.
بە بەدبەختی، ئەم بارودۆخەی ئێستا ، لەوە ناکات سەرەنجامەکی باشی هەبێت. لەوە دەکات کە داعش لە موسڵ و ڕەقە دەرکران ئەو کاتە شەڕەکە بکەوێتە ڕۆژاوا و شەنگاڵ و قەندیل. وەکو پێشتر ئاماژەم پێکرد ئەمە پلانە و لە لایەن بارزانی و تورکیاوە بە ئاگەداریی ئەمەریکا و بریتانیا و ئەڵمانیا و ڕەنگە ئێرانیش لێی بە ئاگا بێت.

Zaherbaher.com

پڕۆفیسۆر قەناتی کوردۆ: ژیان و بەرهەمەکانی … نووسینی: زانکۆ یاری

نووسەر و زانای مەزنی کورد، پڕۆفیسۆر قەنات کڵاشۆڤیچ کوردۆیێف یان قەناتی کوردۆ (Prof. Qanatê Kalashevich Kurdo)، لە 30-9-1909، لە گوندی سۆسز (Sûsiz) سەر بە پارێزگەی قارسی (Qersê)باکووری کوردستان (دەوڵەتی عوسمانی)، لەدایکبووە و ناوی تەواوی “قەنات کوڕی کوردۆ کوڕی کەلەش کوڕی خدر” بووە.

لەکۆتایی جەنگی یەکەمی جیهانی لەساڵی1918 ، کە تورکەکان بەسەر ئەرمەندا زاڵبوون، لە دوایی دەساوێژی دەوڵەتی فاشیستی تورکدا، بنەماڵەی قەنات و خەڵکی ئاواییەکەیان خۆیان لەچنگی تورکەکان ڕزگار کردووە بەرەو ناوچەی ئاپارانی (Aparan) سەر بە پارێزگەی بێریڤانی ئەرمەنستانی ژێر دەستی ڕووسیا (یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو –USSR) کەوتنەڕێ و لە گوندی کۆربلاخ (Kurbolakh)نیشتەجێ بوون،

خەڵکی گوندەکە هەموویان کوردبوون و هەر لەو ساڵەدا تورکەکان ناوچەی ئاپارانیان داگیر کرد، بەتایبەتی گوندەکانی کورد، بۆیە ماڵی قەنات ماوەیەك دەربەدەر بوون و لە دواییدا گەڕانەوە ئاپاران. باوکی کە پێشتر جوتیار بوو، بە حەماڵی گوزەرانی دەکرد، هەروەها بنەماڵەکەیان لەسەر ئایینی ئێزیدیش بوون.

لە ساڵی1920 دا ڕوویان کردە گورجستان و لە شاری تەبلیس (Tbilisi)سەقامگیر بوون و ملیان دایە ڕەنجبەری، باوکی لە1921 دا کۆچی دوای کرد و پەروەردە کردنی ئەو کوڕە 12ساڵییە کەوتە ئەستۆری دایکی. لە ساڵی 1922، لە قوتابخانە شەوو ڕۆژیەکەی هاگۆب گازاریانی ئەرمەنی ناسراوبە لازۆ (Hagop “Lazo” Ghazaria) دەستی بەخوێندن کرد و ئەو زانایە بە پیتی لاتینی ئەرمەنی فێری کوردی بوو و دوایی ژنەکەشی زمانی ئەرمەنی فێری کرد.

قەناتی کوردۆ لەساڵی 1928دا خوێندنی سەرەتایی لەو قوتابخانە تایبەتیە تەواو کرد، هەر لەو ساڵەدا لەگەڵ هەندێک لە لاوانی کوردی ئەرمەنستان وەکوو عەرب شەموو (Erebê Şemo)لەگەڵ هەجدە لاوی دیکە بۆ شاری لێنینگراد (Leningrad)ڕێکەوتن. قەناتیش لەگەڵ ئەم گرووپە بوو و لە ئەنستیتۆی زمانناسی (زمانە زیندووەکانی ڕۆژهەڵات) دەستی بە خوێندن کرد، ئەم گرووپە دوای ماوەیەک یەکەم گۆڤاری کوردی بڵاو دەکەنەوە. پاشان لە رشتەی زمان و ئەدەبی کوردی زانستگای پترزبۆرگ (Petersburg) وەرگیرا و لە کۆلیژی کارگەران لەشاری لێنینگراد وەرگیراو لەساڵی 1931دا ئەو کۆلیژەی تەواو کرد، کە بەرامبەر قۆناغی ناوەندی و ئامادەیی بووە و لە کۆتایی ئەو ساڵەدا قەنات و دوو هاوڕێی کوردی کۆلێژی زمانەوانەی زانستگای لێنینگراد وەرگیران. لەساڵی 1936دا کۆلێژی ڕۆژهەڵاتی لە ئەنستیتۆی مێژوو و توێژینەوەی ئەدەبی و زمانناسی لە لێنینگراد تەواو کرد و هەر ئەو ساڵە لە بەشی دوکتۆرا وەرگیرا. لە 20ی پووشپەڕی 1940دا بەرگری لە تێزەکەی (لە مەڕ زمان و ئەدەبی کوردی) کرد و پلەی دوکتۆرای وەرگرت. لە دوایی جەنگی جیهانی دووەمیش وەکوو مامۆستای زمان و ئەدەبی کوردی وانەبێژ بوو.

لە ساڵی 1941دا خوێندنی باڵای تەواو کرد و بڕوانامەی دوکتۆرای وەرگرت و لە پەیمانگای ئەسنۆگرافیای ئەکادیمیای زانستی سۆڤیەت دامەزرا، دوای ماوەیەکی کەم نێردایە “فابریقەی شەفەقی سوو” تا مانگی شوباتی 1942 دوکتۆر قەناتی کوردۆ لەساڵی 1945دا بووە ئەندامی پارتی کۆمۆنیستی ڕووسیا و لەپاش جەنگ بوو بە مامۆستا و زمانی کوردی بە خوێندکارانی بەشی ئێرانی دەگوتەوە. لەساڵی 1947ەو

تاكوو 1960 سكرتێری لیژنەی ناوچەی پارتی كۆمۆنیستی پەیمانگەی ڕۆژهەڵاتناس بووە لەو شارەی لێنینگرادد‌ا تاكوو ساڵی 1958قەناتی كوردۆ و ئیسحاق سوكەرمان (Îsahak Sûkêrman)و مارگریت ڕودینكۆ (M. B. Rūdankū) لە بەشی ئێرانی پەیمانگای ڕۆژهەڵاتناسی خەریكی كوردناسیی بوون.

لەساڵی 1958دا بەشی كوردناسی لە ئەنستیتۆی ڕۆژهەڵاتناسیی سن پترزبۆرگ بە یارمەتی ئۆربێلی ڕووسی (Hovsêp Orbêlî) سەرۆكی پەیمانگای ڕۆژهەڵاتناس جیاكرایەوە و بووە بەشێكی سەربەخۆ. لە دوایی یەک ساڵ ئەم بەشە بە قەنات سپێردرا و هەتاكوو مەرگی خۆی ئە‌م ئەركەی بە ئەشق و ئیرادە بەسەر برد. ئەم پیاوە مەزنە لە 8ی 1947ە وە مامۆستای یاریدەر بوو، لە 23ی 1950وە بە باسكارێكی زانستیيانە، لە بەشی دیراساتی ئێرانی سەر بە ئەنستیتۆی تۆژینەوەی ڕۆژهەڵاتی لێنینگراد دامەزرا و دوای دامەزراندنی بەشی دیراساتی كوردی، لە ساڵی 1955وە كرایە سەرۆكی بەشی زمان و ئەدەبی كوردی ئەو كۆڵێژە. (لەسەرەتادا ئۆربێلی خۆی بووە سەرۆكی، بەڵام لەدواییدا دوكتۆر قەناتی كوردۆ بە سەرۆكی بەشەكە هەڵبژێردرا). مامۆستا قەنات لە ساڵانی (1939-1941) و (1945-1953)دا لە زانستگای لێنینگراد وانەبێژ بوو و لە ساڵانی (1939-1941)دا لە بواری دیراساتی كوردیدا باسكاری زانستیيانەی ئەتنۆگرافیا بووە. ئەوەی شایانی گوتنیشە دوكتۆر قەنات لە ساڵی 1968دا بڕوانامەی دكتۆرای "ناووك" واتە دوكتۆرای زانستەكانی وەرگرت و پلەی زانستی بووەتە پڕۆفیسۆر. هەروەها قەنات تەنیا ئەندامی دەرەكی كوڕی زانیاری كورد لە كوردستانی ئێراق بوو.
كوردناس، پڕۆفیسۆر قەنات، هەتاكوو ڕۆژی كۆچی دوایی لە 18ی نوامبری 1985دا (5ی ربيع الاول 1406 ه.ق) وەك سەرۆكی بەشی كوردی و زانایەكی مەزنی كورد و كوردناسێكی دڵسۆز و لێهاتووی نەتەوەكەی خزمەتی زمان و وێژەی و مێژووی كوردی كرد و بەڕێز و حورمەتی زۆرەوە لە شاری لێنینگراد بە خاک سپێردرا. پڕۆفیسۆر قەناتی كوردۆ گەلێك بەرهەمی بەنرخی نووسیوە و بڵاوی كردۆتەوە. بەو بابەتانەوە كە لە كوردیێەوە بۆ ڕووسی وەرگێڕاون، زۆرتر لە 100 تۆژینەوەی زانستیيانە لە بواری ئەدەب و مێژووی كوردەوە نووسیوە كە دوایی لە گۆڤار و ڕۆژنامە بەناوبانگەكانی جیهاندا بڵاوە بوو.

هەندێ لە بەرهەمەكانی:

1-تەحویری مێژووی كورد لە زانستی مێژوویی بۆڕجوازیی فارس، (1954)

2-خەپاتۆر ئابۆڤیان وەكوو كوردناس و ئەسنۆگراف، (1955)

3-بیروباوەڕی ناڕاست لەبارەی زمانی کوردییەوە، (1955)
4-پەرتووکی ڕێزمانی کوردی – ئێرەوان، (1956)
5-کورد لە پەرتووکی نەتەوەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، (1957)
6-ڕێزمانی کوردی (دیالێکتی کورمانجی ژوور)، مۆسکۆ، (1957)
7-فەرهەنگی زمانی کوردی بۆ خوێندکارانی سەرەتایی، مۆسکۆ،(1957)
8-دیرۆکەکانی ڕۆستەمی زاڵ لە نێو کوردەکان، بە زمانی ڕووسی، مۆسکۆ، (1976)
9-کۆمەڵێک لە چیرۆکە فۆلکلۆرەکانی کوردی، چاپی بەغدا، (1978)
10-ڕێزمانی کوردی (بە هەر دوو دیالێکتی کورمانجی ژوورو و ژێرێ)، مۆسکۆ، (1958)
11-فەرهەنگی (کوردی-ڕووسی)، مۆسکۆ، (1960)
12-زمانی کوردی، لە زەنجیرەی (زمانە کانی دەڤەری ڕۆژهەڵات و ئەفریقا)، مۆسکۆ، (1960)
13-پەرتووکی کوردناسیی، (1961)
14-وەرگێڕانی چیرۆکی سێقا حاجی بە ڕووسی، مۆسکۆ، (1962)
15-زمانی کوردی، چاپی فرانکفۆرت ئاڵمانیا، (1981)
16-فەرهەنگی کوردی – ڕووسی شێوەی کورمانجی باشوو، (1983)
17-فەرهەنگی کوردی سۆرانی – ڕووسی ، (1983)
18-ئەحمەدی خانی و بەرهەمی وێژەیی.
19-دروستبوونی وشە لە زمانی کوردیدا.
20-کوردی سۆڤیەت لە وێژەیی کوردی دەرەوەدا.
21-بیروباوەڕی قارەمانیەتی لە بەرهەمی وێژەی ئەحمەدی خانیدا.
22-وەرگێڕانی چیرۆکی دەمدەم و قەڵا بە ڕووسی.
13-لێکۆڵینەوە یەک بۆ کوردی زازاکی.
24-ئیزدی و مێژووی ئیزدیەکان..
25-لێکۆڵینەوەیەک بۆ ئەدەبی زارەکی کوردی. …

سەرچاوەکان:

-1کۆشۆڤیچ کوردۆیێف، قەنات، کوردناسیی. و: ڕەوف حەسەن، وەزارەتی ڕۆشنبیری (بەڕێوبەڕایەتی خانەی وەرگێڕان)، سلێمانی 2007.
-2روحانی، بابا مردوخ، تاریخ مشاهیر کورد (عرفا، علما، ادبا، شعرا)، جلد دوم، چاپ سوم-سروش 1390.
-3 خەزنەدار، دوکتۆر مارف مێژووی ئەدەبی کوردی، سەدەکانی چواردەم-هەژدەم، چاپی یەکەم، بەرگی دووەم، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر، 2003.
-4یاری، زانکۆ، زبان و ادبیات کوردی، پیشینه و مسایل اجتماعی-مقاله، بخش سوم (نامدران کورد در ترکیه)، خاکەلێوەی 1395.

5- Http://www.kurdipedia.org/lng=1&q=100._سالیا_زانا_و_نڤیسەرێ_کورد_قەناتێ_کوردۆ
6- Boyik, Eskerê (27 October 2004), Qanatê Kurdo: Zanyarê Kurd Ê bi Nav Û Deng original (PDF) in Kurdish, Peyama Kurd (published 5 November 2004), p. 15, retrieved 30 December 2016.
zanko.yari@yahoo.co.uk

نووسینی: زانکۆ یاری
کارناسی زمان و ئەدەبی ئینگلیزی

★نەرجسیەتی قەزافی لە ڕۆمانی “دواهەمین شەوی سەرۆک”دا … نوسینی: درەو مهدی

ئەمڕۆ پاش دوو ڕۆژ لە خوێندنەوەی ئەم ڕۆمانە بوومەوە کە ڕۆمانێکی قەبارە مام ناوەندە بە بڕی ٢٢٩ لاپەڕە.
ڕۆمانەکە لە نوسینی نوسەری جەزائیری “محمد مولسهول” ناسراو بە “یاسمینە خەزرا”یە و وەرگێڕی کورد “ئازاد زەرزنجی کردویەتی بە کوردی و ناوەندی ئەندێشە چاپ و بڵاوی کردۆتەوە.

بە بڕوای فەیلەسوفانی بواری دەروناسی نەرجسیەت”خود پەسەندی” یاخود “خود شەیدایی” جۆرێکە لە تێکچوونی کەسێتی کە هەستکردنێکی نا ئاساییە بە خۆشویستنی خود و خۆ بەگەورە زانین.

ئەگەر بە وردی سەرنجێک لە قۆناغەکانی ژیانی دیکتاتۆرەکان بدەین دەبینین گەیشتنە لوتکەی “نەرجسیەت” تێیاندا وایکردووە کە لە عەرشی فەرمانڕەوایی بهێنرێنە خوارەوە و ئەم نەخۆشیە دەرونیە سەری بۆ با داون.

لێرەدا چەند نیشانەیەکی ئەم نەخۆشیە دەرونیە دیاری دەکەین:

١. ئەم کەسانە بەردەوام وا هەست دەکەن کە خۆیان لە بەرزایدان و کەسانی تریش هەموویان لە خواریەوەن.

٢. زۆر لە خۆی ڕازیە و وا دەزانێت لە هەموو کەس جوانتر و باشتر و عاقڵتر و زیرەکترە.

٣. کەسی توشبوو بەم نەخۆشیە هەمیشە هاوسۆز و هاوخەمی بۆ بەرامبەرەکانی کەمە.

٤. زۆر سەرسامە بەکارەکانی خۆی و ڕەخنە و توانج و لۆمەکردن قبوڵ ناکات و پێی تووڕە و دەمارگیر دەبێت.

٥. هەڵسوکەوتی لەگەڵ بەرامبەر قورس و گرانە.

٦. هەمیشە حەزدەکات بەرامبەرەکانی بە فرمانی ئەم بجوڵێنەوە و هەڵسوکەوت بکەن.

دەروناسی نەمساوی "سیگمۆند فرۆید" پێی وایە ئەم نەخۆشیە بەڕێژەی جیاواز لە هەموو کەسدا هەیە و هەموو کەسێک بە شێک لە "نەرجسیەت"ی تێدایە.

بەم پێیە، لە باری و نا لەباری ژینگە کۆمەڵایەتیەکەی کەسەکە دەبێتە هۆی توش بوون و گیرۆدە بوون بەم نەخۆشیە.

ئەگەر چی شارەزایانی بواری دەروناسی پێیان وایە کە دەروناسی نەمساوی "فرۆید" لە سەدەی نۆزدە بۆ سەدەی بیستەم ئەم نەخۆشیەی دۆزیەوە بەڵام بە بڕوای "ئیدوارد سەعید" فەیلەسوفی فەلەستینی-ئەمریکی، ئەم نەخۆشیە مێژوویەکی کۆنتری هەیە و سەردەمی "نەرجسیەت" و گەورە تەماشاکردنی خود و کەمکردنەوەی ئەوانی تر و مێژووی ئەیتر، بۆ سەزدەمی یۆنانی کۆن دەگەڕێتەوە کە خۆیان دەردەخست وەک منێکی گەورە و باڵا و سۆپەرمان و ئەویترێکی ڕوخاو نەزان و ناشارستانی.

واتە، لەو سەردەمەوە تا ئێستا ئەم نەخۆشیە دیکتاتۆر بەرهەم دەهێنێت لە مێژوودا.

شارەزایانی دەرونی پێیان وایە ئەم نەخۆشییە دوای تەمەنی ١٨ ساڵی دەردەکەوێت، ئەو هۆکارانەشی کە دەبنە هۆی توشبوون بەم

نەخۆشیە، بریتین لە "زۆر سەرسامبوون بە کەسەکە لە منداڵ□یدا لە لایەن دەوروبەریەوە و گرنگی پێدان و خۆش ویستنی زۆر لە قۆناغی منداڵ□یدا لە لایەن دایک و باوکەوە" وە بە پێچەوانەشەوە" دەرنەبڕینی سۆز و عاتیفە بۆ منداڵ□ ک□ وا دەزانێت هیچ بە هاو گرنگیەکی لای ئەوانی تر نیە و کەموکورتی لە کەسایەتیدا هەیە".

نوسەر، لەم ڕۆمانەدا دەیەوێت پێمان بڵێت: کە خۆش گوزەرانی و گرنگی پێدان و خۆش ویستنی زۆری دایک و باوک و گرنگی دان بە قەزافی لە لایەن دەوروبەرەکەیەوە لە سەرەتای منداڵ□ی□وە وای لێنەکرد کە توشی نێرجسیەتێکی لە ڕادە بەدەر ببێت، بەڵکو پەراوێز خرانی ئەم کەسە و نەبوونی سۆزی دایک و باوک و هەستکردن بە کەموکورتی و بێ بەهایی و تۆمەتبارکردنی بەوەی کە کەسێکی"زۆڵ"ە، توشی لادان و نێرجسیەتی کردووە.

"کە منداڵ بووم بە پانتۆڵێکی پینە پینە و جوتێک نەعلی شڕەوە برسێتیم چەشتووە، بە پێخاوسی بەسەر چەوە داخەکاندا پیاسەم دەکرد، چواردەورم بەد بەختی بوو، ڕۆژی تاقە ژەمێکم دەخوارد، کاتێ برنج نەدەما خواردنی بەردەوامم لاسکی ڕووەکەکان بوو، شەوانە وەختێ لە ژێر پەتووەکەوە لەتاو سەرما خۆمم گرمۆڵە دەکرد، هەردوو قاچم بەسکمەوە دەنوساند، جاری وا هەبوو خەونم بە ڕانە مریشکێکەوە دەبینی و لیک بە دەممدا دەهاتە خوارێ". ل٢٦.

بەدەم سزادانی لە لایەن قەزافیەوە، بەدیلگیراوێک هاوار دەکات" موعەمەر، تۆ بە زۆڵی لە دایک بوویت، موعەمەر تۆ زۆڵیت، زۆڵ". ل١٢٧.

قەزافی سەرۆکی پێشووی لیبیا لە شەست و سێهەمین ساڵی تەمەنیدا بەهۆی گەیشتنە لوتکەی دیکتاتۆریەت لە دەسەڵاتدا لە لایەن گەلی لیبیاوە کۆتایی بە دەسەڵاتی هێنرا.
"ئەم ئێوارەیە پاش شەست و سێ ساڵ وا هەست ئەکەم ئەستێرەکانی ئاسمانی سیرت کەم بونەتەوە مانگە چواردەکەشم هیچی لێ نەماو□ تەوە".ل١٩.

یەکێک لە نیشانە هەرەدیارەکانی نەخۆشی "نەرجسیەت" بەکار هێنانی بەردەوامی دەستەواژەی "من"ە، لە دەست پێکی قسەی کەسی توش بوودا.
" خاڵم سوێندی دەخوارد، من کوڕە پیرۆزەکەی هۆزی غەوسم".ل١٩.

"من، کە پێم دەڵێن برای سەرکردە، ئەو پیاوە وردبینەم کە هەرگیز بە هەڵەدا ناچێت".ل٢٠.

“من، موعەمەر قەزافیم، ئەمەش خۆی لە خۆیدا بەسە بۆ ئەوەی کە ئیمانت بە هێز بێت”.ل٢٠.
“ڕزگار بوون لە سەر دەستی من دێت”.ل٢٠.

“من، موعەمەر قەزافیم، ئەو ئەفسانەی لە پیاوەکدا بەرجەستە بووە”.ل٢٢.
“منیش هەر قەزافیم، قەزافیش سەروەرە”.ل٢٦..
ڕەنگە هەر لەبەر سەلماندنی ئەم نیشانە دیارەی نەخۆشییەکە دەروونییە بێت لە قەزافیدا کە نوسەری ڕۆمانەکە “یاسمینە خەزرا”لە تەکنیکی گێڕانەوەی ڕۆمانەکەدا پەنای بۆ بەکارهێنانی جێناوی کەسی یەکەمی تاک “من” بردووە و تەواوی ڕۆمانەکەمان لەسەر زاری قەزافی بۆ کەسی یەکەمی تاک بۆ دەگێڕێتەوە کە گوزارشتە لە دوا ساتەکانی شەوی کۆتایی ژیانی قەزافی لە شاری سیرت زێدی لە دایک بوونی خۆی لە سەروبەندی شۆڕشی لیبیا لە ١٧ی شوباتی ٢٠١١دا.

لە گەڵ ئەمەشدا نوسەر بە شێوەی “فلاشباگ” و تەکنیکی “یاد هێنانەوە” دەگێڕێتەوە بۆ باسکردن لە دەورانی منداڵی و سەردەمی لاوێتی قەزافی و سەردەمی حکومڕانییە دور و درێژەکەی قەزافی و باس لە ڕوداوە جیاوازەکانی سەرەکی لیبیا دەکات لەو سەردەمە جیاوازانەدا لە چەند ناوچەیەکی وڵاتی لیبیادا.

“کە منداڵ بووم،خاڵەم ناو بەناو لە گەڵ خۆیدا دەیبردم بۆ بیابان”.ل١٧،سەرەتای دەستپێکردنی ڕۆمانەکە.

قەزافی کاتێک لە ساڵی ١٩٦٩ کودەتای بەسەر محمد پاشای سەنوسیدا کرد لە لیبیادا ئەو وەک کەسێکی هەڵگری بیری سۆشیالیستی دژ بە هەموو ڕەوتە ئاینییەکان لەو وڵاتەدا مامەڵەی کرد، بەڵام لە هەمانکاتدا هاو شێوەی سەرکردە دیکتاتۆرەکانی تری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکوری ئەفریقا سودی زۆری لە ئاین بینی بۆ بەرژەوەندی و پاراستنی پێگەی تایبەتی خۆی.
“من خوام لە گەڵە،ئەی هەر ئەو خۆی منی لە ناو ئەو هەموو پیاوەدا هەڵنەبژاردووە تا ڕووبەڕووی زلهێزەکان و چاوچنۆکی لە ڕادە بەدەریان ببمەوە بۆ هەژموون و دەسەڵات؟”.ل٢١.
منەکی موسوڵمانی منەوەر کە هەمیشە بەسەر کۆتن و پیلانەکاندا سەرکەوتووم”.ل٢١.
لە گەڵ ئەمانەشدا زۆر جار قەزافی کەرقی نەرجسییەتەکەی هەندە بەرز دەبێتەوە تا خۆی دەگەیەنێتە ئاستی خودا و پێغەمبەران و خۆی دەکات بە کەسێکی ئەفسانەیی.

کاتێک ژنە ڕۆژنامەنوسی ئیتاڵی "ئۆریانا ڤالاچی" چاوپێکەوتن لەگەڵ قەزافیدا دەکات،لە کۆتا پرسیاردا لێی دەپرسێت" تۆ باوەڕت بە خودا هەیە؟" قەزافیش لە وەڵامدا دەڵێت: "بێگومان، ئەوشتە ئاشکرایە، بەدەنیاییەوە. بۆچی پرسیاری وا لە من دەکەیت؟" ئۆریاناش لە وەڵامدا دەڵێت:"چونکە وامزانی تۆ خۆت خودایت".

"ئەوەی ئەمڕۆ من ڕوو بەڕووی بومەتەوە، ئەم یاخیبونە نەخشە بۆ کێشراوە و ئەم جەنگە هەڵگیرسێنراوە ،بەڵگەیەکی ترە بۆ دروستی ئەو ڕێگایەی پێیدا دەڕۆم،ئەی هەر ئەم ئەزموونانە نین کە خوداوەند دروست دەکەن؟".ل٢٢.

"منێکی موسوڵمانی منەوەر کە هەمیشە بەسەر کەتن و پلانەکاندا سەرکەوتووم ".ل٢١.

"ئەوەی من دەیڵێم کە لامە و لە ئاسمانەوە دێت،ئەوەیشی بیری لێدەکەمەوە پێشبینی پێغەمبەرانەیە".ل١٠٣.

"من چیتر سەرۆک نیم، من پێغەمبەرم"".ل٢٢٦..

هەمیشە دیکتاتۆرەکان، لەتاو خود پەسەندییەکی زۆر بەرزیان پێیان وایە کە پەیوەستییەکی حەتمیین بە ئەو جێگایەی کە فەرمانڕەوایی دەکەن و پێیان وایە ئەگەر ئەوان نەبن ئەو جێگایە نابرێت بەڕێوە و حکومڕانی ناکرێت. قەزافیش هەمان بۆچوونی هەبوو.

"لیبیا بە بێ من نەگبەتییەکی بێ ناو بێ ئایندەیە"".ل١٠٤..

نوسەر بەردەوامە لە باسکردنی ڕەفتارە سەیر و سەمەرەکانی قەزافی بە هۆی نەرجسییەتەکەیەوە، ئەو پێمان دەڵێت هەر وەک چۆن سەدام حسێنی سەرۆک کۆماری عێراق بەهۆی لە خۆبایی بوونیەوە لە دەسەڵاتدا پەلاماری وڵاتی کوەیتی دا و ویستی داگیری بکات، ئاواش قەزافی هاوشێوەی ئەو لە ناوخۆی لیبیادا چەند کارێکی پەلاماردانی ئەنجامداوە.

"چەند مانگێک دوای ئەوە کە بە هاواری ستایشی میللەتەکەم مەست بووم،بیرم لە بەزمێکی تر دەکردەوە تا لە جیهاندا دەنگ بداتەوە، دوو دڵ بووم لەوەی لە نێوان ئەوەی فیرقەکانی بەریتانیا لە وڵاتەکەم دەر بکەم، یان بنکەی ئاسمانی ویلەس لە دەستی ئەمریکییەکان دەربهێنمەوە. ئەوە بوو دیسان شێوەکیان ڤانکێخ هاتە خەوم و تەقاندمی. بە بەیانی سەرباری دوو دڵی پاساودراوی ڕاوێژکارەکانم،بڕیاری خۆممدا: نابێ خاچ پەرستان لە خاکە پیرۆزەکەی عومەر موختاردا بمێننەوە".ل٨٥.

یەکێکی تر لە ڕەفتارە سەیر و سەمەرەکانی قەزافی سەرۆکی لیبیا هەر لە واقیعیشدا، شانازیکردن بوو بە نوسینی"کتێبی سەوز" کە بریتییە

لە نامیلکەیەکی بچوک و ناوبراو لە ساڵی ١٩٧٥ بڵاوی کردەوە، نامیلکەکە لە سێ بەش پێکهاتووە تەیاندا بیروبۆچونەکانی خۆی سەبارەت بە فەرمانڕەوایی و هەندە چەمک و ڕێبازی سیاسی دەخاتە ڕوو.

ئەم سەرۆکەی لیبیا هەندە شانازی بەم نامیلکە بچوکەوە دەکرد تا کار گەیشتە ئەوەی پەیکەری بۆ دروستکرد لە لیبیادا.
کاتێک "ئۆریانا ڤالاچی" ئیتاڵی چاوپێکەوتن لەگەڵ قەزافی دەکات ناوبراو هەر پرسیارێک قورس بێت و نەتوانێت وەڵامی بداتەوە بە ڕۆژنامە نوسەکه دەڵێت: لە کتێبی سەوزدا ئاماژەی پێکراوە و لەو کتێبەدا هەموو شتێک ئاماژەی پێکراوە.

ئەوەتا قەزافی لەم ڕۆمانەشدا دەڵێت:"من موسا بووم و لە شاخەکان هاتمە خوارێ، بەڵام لە بری لەوحی شەریعەتەکان کتێبی سەوزم بەدەستەوە بوو".ل١٩٤.
خوویەکی تری قەزافی کە بەهەی نەرجسیەتەوە گیرۆدەی بوو بوو، بریتی بوو لە زەمکردن و گاڵتەکردن بە سەرکردەکانی تری وڵاتانی نیشتیمانی عەرەب، لەوانە "بن عەلی" سەرۆکی تونس و " سەدام حسێن" سەرۆک کۆماری عێراق.

" ئای خوایە! بن علی، خوێڕییەک لە بەرگی سەرکردەدا".ل٥٣.

"دەی چەتە ترسنۆکەکان، کۆمەک ئازایەتیتان هەبێت و وەرن بمگرن من نە بن عەلی و نە سەدام و نە بن لادنم".ل١٥٢.

قەزافی بەهەی لە خۆبایی بوونی لە ڕادە بەدەریەوە کە بە درێژایی حکومڕانیەکەی وێڕای ئەو هەموو زوڵم و ستەمەی کە بەرامبەر گەلی لیبیای کرد. پێی وابووە هەموو هاوڵاتیانی ئەو وڵاتە وەک باوکی خۆیان ئەویان حیساب کردووە و خۆشیان ویستووە، بەڵام کە زانی شۆڕشیان کرد لە دژی، ئیتر لە دوا ساتەکانی ژیانیدا پەشیمانە لەوەی هەندەی تر دیکتاتۆری نەنواندووە بەرامبەریان.
"دەبوایە نیوەی میللەتم لە ناو ببردایە تا نیوەکەی تر ڕزگار بکەم".ل٩٧.
"من پەشیمان نیم لەوەی کە لە سزادانمدا دڵڕەق بووم،چونکە ئەوە هەم ڕەوابوو هەم پێویست بوو".ل٢١٧.

دوای ئەوەی کە دەگەنە لوتکەی دیکتاتۆریەت و هەموو جۆرەکانی زوڵم و ستەم بەرامبەر میللەتەکەیان تاقی دەکەنەوە، بەڵام دان دەنێن بەوەی کە لە ترۆپکی فەرمانڕەوایدا هێشتا دەرونیان نا ئارامە و

ترس بەرۆکیان پێدەگرێت.
ئەوەتا قەزافی لەم ڕۆمانەدا دەڵێت:"نا ئارامی نیە بگاتە نا ئارامی فەمانڕەوا، نا ئارامیەکی قورس و زاڵ و بەردەوام".ل١٧٤

جێگەی ئاماژەیە لە کۆتایدا پێویستە ئاماژە بۆ ئەوە بکەین، کە ئەوکاتەی قەزافی لە کۆشک و تەلارە ڕاقیەکانی خۆی شەوی سوری لەگەڵ ئەو ژنانەدا بەسەر دەبرد کە دڵی دەیخواستن، هەر گیز لەو باوەڕەدا نەبوو کە کۆتا شەوی ژیانی لە بینای قوتابخانەیەکی و□ڕاندا لە شاری سیرت بەسەر بەرێت. بەڵام تازە پەشیمانی دادی هیچ کەسێکی نەداوە لە مێژوودا.
ل٢١٢.""من وام زانی کۆتاییەکی پرشنگدارم دەبێت
“دەبوو بە قسەی هۆگۆشاڤێزم بکردایە، پێشنیازی پەناهەندەیی بۆ کردم وا نەبوایە ئێستا لە ڤەنزوێلا دەبووم”ل٢١٢.
*سەرچاوە:
□. ڕۆمانی”دواهەمین شەوی سەرۆک” ن: یاسمینە خەزرا./ و: ئازاد بەرزنجی.

2.وتاری “کەسێتی نێرجسی” ن: زانا جەبار/ سود لە پەیجی: ڕێکخراوی ڕێنما بۆ وشیاری دەرونی و کۆمەڵایەتی وەرگیراو□، ب□ □ وتارەکە.

□. وتاری “سەرەتایەک لە بارەی چەمک و مێژووی □□زه□□ا تناسیو□” ن: دیاری خالید/سود لە ئەرشیفی ماڵپەری کوردستانی نوێ-٢٠١٥ وەرگیراو□، ب□ □ وتارەکە.

بۆپێشەوە ژمارە 4

بۆ خوێندنەوەی ژمارە 4ی بۆپێشەوە کلیکی ئێر□ بکەن ....

گـــــــــــــــــــۆرانی ... پشکۆ ناکام

... چەن سەیرە ، زۆر جار چەن ساڵێکی هەوڵ و تەقەلان بۆ هێنانەدی مەرامێکی سیاسی گەورە، لە ڕێی کارێکی بچوك و کەم خایەنەوە یەتە دی و لە کۆڵ مەشەقەتی هێنانە دی ئەو مەرامە دەبینەوە ... بۆ نمونە کاتێك سەربەخۆیی کوردستان ئەبەسترێتەوە بە دەرچونەوەی (مالکی) بۆ پۆستی سەرۆک وەزیرانی عێراق، ئەمە خۆی لە خۆیا بیتاقەکەو دەست کەم کەس و میللەت ئەکەوێت کە خۆش بەختانە زۆر بە ئاسانی و بە (چەقەنەیەك) دەست ئێمە ئەکەوێت، ئەویش بە هۆی ئەوەی کە لە سەر وەعدی سەرۆکی بنەماڵە گەر مالکی ببێتەوە بە سەرۆك وەزیران ئەوا یەکسەر بێ قەیدو شەرت هەرێمی کوردستان سەربەخۆیی ئیعللان ئەکاو لە وە بە دواوە ئەبێت پەپاسەپۆرتی کوردی هاتو چۆبکەین جا ئێمە کە نزیك بوینەتەوە لە (ڕەمەزان) هەقی خۆیەتی وەزارەتی ئەوقاف ئیرشاداتی تایبەتی بۆ مزگەوتەکان بنێرێت کە لە نوێژی رۆژانی جومعەو پاشان جەژن، هەمو دوعا بکەین کە یاڕەبی کاکە مالکی سەرخەیت و کورسی سەرۆك وەزیران بکات خوا حاس□ نەکردوە گەر ئەوزاتە (F16) ‌ە کانیشی بە کارهێنا ئەوا ئەتوانین ئەو نەوتەی کە ئەدرێت بە تورکیا تۆزێکی لێ زیا کەین و لە بری ئەو زیایەیە (دیفاعاتی جەوی) وەربگرینو بەرگری لە ئاسمانی بۆ غەل وغەشی هەرێم بکەیـن، ئەشکرێـت لـە نـوێژی جومعەیـا ئـەو ئـایەت و حەدیسـانە بهێنرێنەوە بە نمونە کە نزیکە لە جەنابی مالکی یەوە وەك (مالکی یوم الدین) بەمەیش هەم خزمەت بە دینەکەو هەم خزمەت بە مەسەلە قەومییەکە ئەکەین کە هێنانە دی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستانە لە سەر دەستی نەیارێکی سەر سەختی خودی هەرێم و بودجەی هەرێم هەر لەم بوارەیش دا جێی خۆیەتی کە جەند گۆرانییەك بە شانو باڵی (مالکی) یا هەڵبەین بە تایبەتی لە لایەن ئەوانەی کە زوزو خەڵاتی پارتی وەردەگرن ...

بـۆ ” حـەلـيمـە “ی دايكـم … بـا يز مستەفا

١.
دايكم ..
سەرخەوێكی سەر كانی گوندەكەمان بوو
شكانی بوو بە ديوارێك
لە نێوان دوو دونيای زۆر جياواز
٢.
دايكم ئەستێرەيەك بوو لە ميهرەبانی
كە ڕژا ..
لە هيچ ڕژانێك نەدەچوو
ئێستاش
تەنها ڕژانی ئەستێرەكان
لە مەرگی دايكم دەچن
٣.
گۆڕستان جەستەی دووەمی منە
چونكە دايكم ،
نيوەی ڕۆحی منی
پەلكێشكرد بۆ گۆڕ
٤.
دايكم لەسەر بەرماڵەكەی
نوێژی بۆ خوداو
پاڕا نەوەشی بۆ من بوو
نازانم لەم عيبادەتە
چی بۆ خۆی دەما يەوە ؟!
٥.
هێند گران بوون ،
گوێيەكانی دايكم
خەڵك ، بە ئەستەم پێی دەجوڵان
كەچی دەيانگوت
لە بێشكەدا ، بەو منداڵييەم
بە باڵی نوزەيەك بەرزمدەكرد نەوە !!
خەڵك نەيدەزانی ،،
ئەو ، گوێيەكانی بە من بەخشيبوو

بۆیە ،جیاوازی نەبوو بۆی
گوێ لەمن بگرێ یا لە خۆی
٦.
منداڵیی و دایکایەتی
بە قەد منداڵ و دایک
لەیەکدێن
٧.
دوو شتی پیرۆزم هەبوون
دایکم و منداڵیم
ئێستا بە بێ هەردووکییان
چ بێنازێکی ڕەزا قورسم
٨.
تاقانەی خوشک و برابووم
بە تەنها دوای مەرگی دایکم
زانیم ،
برایەکی گەورەم هەیە
ناوی “مردن” ە
٩.
بە دڵ ، حەزم لە زیندوبونەوەیەکی ترە
تەنها بۆ ئەوەی جارێکیتر
یەکێک هەبێت ،
پڕ بە دەمی خۆم ، بانگی بکەم : دایە
١٠.
دوای مەرگی دایکم ، زانیم
ئێتر بۆ هەتا هەتایە
بۆم نیە وشەی ” دایە ” بەکاربێنمەوە
” چ کارەساتێک بوو گەلۆ ،
مەرگی ئەو ”
١١.
دایکیشم مرد و
هەر سێ کەس ،
لە سەر سفرەی ژەمەکان ماینەوە
بەڵام ، ئەمجارەیان
من و باوکم و هەژاری
١٢.
دایکم مرد و
سەرم بەرزکردەوە

سەیر لەوەدابوو ، لە دوای دە ساڵ
یەکەمجارمبوو هەستبکەم
ماڵمان ، لە کۆنە مەکتەبی ” فاتیمە ” ی
گەڕەکێکی کۆنی شاری ‘کۆیە’یە
١٣.
گەر ژنێک ،
شانازی دایکایەتی
بە پیاو ببەخشێ
بەشی هەموومان دەکات

(**بایز مستەفا**)

ڕێگایەک بەرەو زیندان … هیوا سەعید

فیلمی ڕێگا یەکێکە لە باشترین بەرهەمەکانی یەڵماز گونەی، براوەی چڵەخورمای زێڕینە لە فیستیفا□ی کان، کە ئەوکات یەکەم فیلم بووە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ئەو خەڵاتەی پێدراوە. ئەو فیلمە بە دایەلۆگێکی کەم زیاتر بە زومی کامێرا باس لە پێنج زیندانی دەکا بە مۆڵەتی کاتی بۆ ماوەی هەفتەیەک لە زیندان بەردەدرێن.
زیندانییەکیان هەر ڕۆژی بەربونەکەی بەهۆی ونکردنی کارتی مۆڵەتییەوە لە ڕێگا لە بازگەی پشکنین دەگیرێتەوە. زیندانییەکی تر ئەو هەفتەمۆڵەتە دەکاتە هەلێک بۆ ئەوەی ژنێکی تێدا بەڕادان بدا و دوای زیندان بیگوازێتەوە. لە کن ئەو زیندانییە ژن جگە لە کاڵایەک بۆ تێرکردنی ئارەزوی پیاو هیچی تر نییە. لە داخوازی کچێکدا پێی دەڵێ:
کە بەربووم یەکسەر دەتگوازمەوە.
وەک سەرۆکی خێزان هەموو قسەیەکم ڕاستە، دەبێت هەمیشە بە قسەم بکەی.
کە وتم ماست ڕەشە، ڕەشە.
نابێت لەگەڵ پیاوان بدوێی یان پێبکەنیت. زۆر توڕە دەبم.
لەگەڵ هیچ پیاوێک قسە ناکەی تەنیا برا و خزمی نزیکت نەبێ.

چیم وت دەبێ بیکەیت، بەرپەرچی قسەکانم نادەیتەوە.
نابێ بڵێی ئەمەم دەوێ و ئەوەم دەوێت. ئەگینا زۆر توڕە دەبم زۆر.
من پێت دەڵێم چ بکەی و چی لەبەر بکەیت. تێگەیشتی؟
لە وەڵامدا کچەکە دەڵێ: باش، چەند بە جوانی قسەت کرد ئەوە لە زیندان فێربووی؟ مەبەستی لەو شێوەدەربڕین و پرسیارکردنە دیوە پێچەوانەکەیەتی، واتا دیارە دەتەوێ زیندانیم بکەی!

لە کۆمەڵگا لێک بەستراوە ڕۆژهەڵاتییەکان ڕەفتاری خوشک لەسەر برا و هی کوڕ لەسەر باوک و هی ژن لەسەر مێرد و بە کورتی ڕەفتاری هەر یەکێک لەو ئەدامانەی بنەماڵە دەکەوێتە ئەستۆی یەکتر. بەو مانایەی مرۆڤ لە دۆخێکی وا بەس خاوەنی کردەوەکانی خۆی نییە، کەس و کارەکەیشی پشکیان لە هەڵە و ڕاستییەکانیدا بەردەکەوێت. ئەو برایەی بە تۆمەتی ئەوەی لە باخێکدا لەگەڵ کوڕێک بینراوە خوشکەکەی خۆی دەکوژێ. ئەوەی دەبێتە پاڵنەر بۆ کوشتن ژوانەکە نییە، بەڵکو پێزانینی خەڵکییە بە ژوانەکەیان. ئەوەش سزای کۆمەڵگای لێک بەستراوەیە وادەکا پێزانینی خەڵکی ببێتە ئەو فشارە بەهێزە شەرمەزاری بنەماڵەکەی لێبکەوێتەوە و شکۆی تەواوی ئەندامەکانی پێوە بشکێ. لێرەدا چۆن خوشکەکە دەبێتە قوربانی ئەو کۆمەڵگا لێک بەستراوە و ناتوانێ مومارەسەی ئازادییەکانی تێدا بکا، دیسان باوک و برایەکەیشی یان لێمەکەرەکانیش کە خەڵکن ئەوانیش قوربانییەکی ترن. چارەسەریش بە گیرانی بکوژ و خەتابارکردنی ئەو لێمەکەرانە ناکرێ وەک ئەوەی ئەوان بونەتە هۆکاری ئەم تاوانە. چارەسەر ئەوەیە پێناسەی ئەخلاق و ژیانی کۆمەڵگا بەشێوەیەک دابڕێژرێتەوە چاکە و خراپەکانی مرۆڤ وەکو تاکێک هەرخۆی لێی بەرپرسیار بێ. بۆ دروستکردنی ئەو جۆرە کۆمەڵگایەش دەبێ سەرەتا کلتوری کۆمەڵگاکە هەڵوەشێنرێتەوە. بۆ تیشک خستنە سەر ئەو بابەتە زیندانییەکی تریان چونکە لەمێژە گیراوە و لەو ماوەیەش هاوسەرەکەی بەرگەی تەنیایی و بێ پارەیی نەگرتوە پەنای بردۆتە بەر لەشفرۆشی، ئەویش وەک مێردێکی خیانەتلێکراو لە نێوان لێبوردەیی و ویستی دەوروبەر کە بڕیاری ئەوەی بەسەر دەسەپێنن پێویستە ئەو لەکە ڕەشە لە ڕوی لابا و شەڕەفی خۆی و ئەوان بکڕێتەوە. ئەو یەکەمیان هەڵدەبژێری و دەستی ناچێتە خوێنی و هێشتا خۆشیدەوێ.

کاتێک لەناو پاس و میترۆکانی تورکیا دڵدارەکان گەمە و دەستلەملانێیانە ئەوە پێشکەوتوخوازی وەک گونەی شەڕی لەپێناو کردووە. لە دیمەنێکدا زیندانییەک لەبەرئەوەی دەمێکە لە جەستەی ژن بە دوورە کە دەگاتە ژنەکەی هەر لە ڕێگا و لە ئاودەستی

شەمەندەفەردا دەستبازی لەگەڵ دەکا. ئایا لە کۆمەڵگایەکی دواکەوتوو خەڵک بەسەر دیمەنێکی لەو جۆرە دابچن چ کاردانەوەیەکیان دەبێ؟
دوای ئەوەی لێیان لە هەڵڕا دەدەن و سوکایەتییەکی زۆریان پێ دەکەن، ئەفسەری لێپێچینەوە بە پیاوەکە دەڵێ: شەرمت بەخۆت نییە؟
ئەویش دەڵێ: ئەوەی لای تۆ شەرمە، بۆ من وەک پێویستییەکە.
دواتر ئەو زیندانییەش لە تۆڕەی خوێن و دوژمنداری دەکوژرێتەوە.

زیندانییەکەی تریش خەڵکی گوندەکانی سنووری نێوان تورکیا و سوریایە، بە بیانوی کاری قاچاخی ناوچەکەیان مینڕێژکراوە، لە ڕاستیدا ئەو مینڕێژییە لەبەر جوڵانەوەی کوردەکانە و حکومەت هەر بە چاندنی مین نەوەستاوە لە پاڵ ئەمە بە ڕۆژ خەریکی ڕەشبگیری و بە شەو خەریکی تەقەکردن و کوشتنە لەو سنوورە. براگەورە بەرمینکەوتوەکەی ئەو زیندانییە دەڵێ: ئەوەی حاڵی لە قاچاخچیان خراپترە کوردەکانن.

لە کۆتایی پەیامی فیلمەکە ئەوەیە ئێمە هەموومان زیندانین. زیندانین لەناو عەسکەرتارییەتی دەسەڵاتە دیکتاتۆرەکان کە ژیانیان لە هاوڵاتییان کردووە بە سەربازگە، زیندانین بەدەست ڕێساکانی ئایین، زیندانین بە داب و نەریت و بیرکردنەوەی خێڵەکییانە، یان وەک کەمینە زیندانین بە شۆڤێنییەتی نەتەوەی زۆرینە و سەردەستە. کەواتە لە دەرەوەی زیندانەکانی دەوڵەتیش هەریەکەمان لە سوچێک لە زیندانێکی تر داین.

ڕاگەیاندراوێک لە کۆمپینی تەندروستیمان بۆ فرۆشتن نییە …

تاڵانکردنی تەندروستی لە لایەن وەزیری تەندروستیەوە ڕاگرن: هاوڵاتیانی خۆشەویست…نەخۆشە بۆ دەرمانەکانی کورستانبەرپرسانی وەزارەتی تەندروستی، لە سەرەی هەمووشیانەوە خودی وەزیری تەندروستی لە ڕێی سیاسەتە سەقەتەکانیانەوە ئەوەیان بۆ دەرمان و بۆ خزمەتگوزاری کردووە. مناڵەکانی ئەوە بەهەی

کەمتەرخەمی ئەوانەوە دەستیان دەبەردەتەوە. باوک و دایک و باپیر و داپیرەکانتان چاویان کوێر دەکرێ. برا و خوشک و دایک و باوکتان بە هەی دەرزی ئیکسپایەرەوە گیان لە دەستدەدەن. رۆژانە سووکایەتی بە خێزانەکانتان دەکرێ و لە هۆڵەکانی لە دایکبوون جوێنی ناشرینیان پێ دەدرێ. ئەندامانی خێزانەکانتان ناچار دەکرێن لە دەرمانخانە و کۆکاگانی ئەوان دەرمانی گران بکڕن و دەست بەڕوویانەوە دەگیرێ و دەرمان و خزمەتیان لە خەستەخانە گشتییەکانا پێشکەشناکرێ.هاوکات، ئەو بەرپرسانە خەریکی تیجارەت و بازرگانی و خۆ دەوڵەمەندکردنن. زۆربەیان بە دەیەها پرۆژەی بازرگانیی و کۆمپانیا و کۆگای دەرمان و نەخۆشخانەی تایبەت و بزنسی گەورەی تەندروستییان هەیە. خزم و کەسوکاری خۆیان لە باشترین پۆستە حکومییەکاندا داناوە و کاری نەشیاو و گەندەڵییان پێ دەکەن. ئێمە وەکو کۆمپینی تەندروستیمان بە فرۆشتن نیە لە پێناوی ئەوە بڕیارمان داوە دەستیان لە نەپارێزین و هەر جارەو گەندەڵیی و خۆدەوڵەمەندکرنی بەپرسێکی تەندروستی ئاشکرا بکەین. ئەم جارە بە خودی وەزیری تەندروستییەوە دەستپێدەکەین. وەزیری تەندروستی سەرباری ئەوەی زۆرترین کاتی دراوەتی و لە کابینەی پێشووەوە وەزیرە جگە لە ماڵوێرانی بە تەندروستی و خۆدەوڵەمەندکردن هیچ دیکەی نەکردووە. ئەوەتا وەکو لەم وێنانەی لەگەڵ ئەم ڕاگەیەندراوە بڵاویدەکەینەوە لە خۆشترین شوێنی شاری سلێمانی گرانبەهاترین ڤیللای دروستکردووە. ئێمە دەپرسین، ئاخۆ وەزیرێک ئەگەر دەستی لەگەڵ بازرگانەکانی بوارەکانی دەرمان و نەخۆشخانەی تایبەت و کۆمپانیاکاندا تێکەڵ نەکردبێ دەتوانێ بە مووچەی وەزیریەوە ڤیلای ئاوەها دروستبکا؟ ئایە ڕەوای هەقە لە کاتێکدا ئەوە بە دەرمان و بە خزمەتگوزارین و پزیشکان و کارمەندان بە مووچەن، ئەو و هاوشێوەکانی بەم شێوەیە خۆیان دەوڵەمەند بکەن؟ ئێمە لە کۆمپینی تەندروستیمان بە فرۆشتن نیە داوا لە داواکاری گشتی و ئەندامانی پەرلەمان و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی و میدیاکان دەکەین کە چیتر بێدەنگ نەبن لە سەر ئەم ناهەقیانە. داوا لە هەموو مرۆڤێکی خاوەن هەڵوێست دەکەین دەنگی لەگەڵ ئێمە هەڵبرێ و داوای کۆتایی هێنان بە تاڵانکردنی تەندروستی خەڵک بە پێکردنی گیرفانی کۆمەڵێک بازرگانی ناو وەزارەتی تەندروستی بکا. دەنیاتان دەکەینەوە کە ئێمە یەکەم و دوا هەنگاومان نابێ و بەردەوام دەبین لە پەردە هەڵماڵین لەسەر ئەو ناهەقیانەی وەزیری تەندروستی و بەرپرسەکانی دیکە لە ناو وەزارەتی تەندروستیدا. کۆمپینی تەندروستیمان بە فرۆشتن نیە

٢٠١٧/٥/١٧